

การสังเคราะห์องค์ความรู้สื่อบันเทิงคดีในวิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524 – 2558

วันที่รับบทความ: 7 กรกฎาคม 2564 / วันที่แก้ไขบทความ: 3 กุมภาพันธ์ 2565 / วันที่ตอบรับบทความ: 14 กุมภาพันธ์ 2565

สุกัญญา สมไพบูลย์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบันเทิงคดีของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์สถานภาพและองค์ความรู้รวมทั้งประมวลผลวิจัย (2) สังเคราะห์วิธีวิทยาการวิจัย (3) เสนอแนะและพัฒนาสาระสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป โดยศึกษาจากวิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีตั้งแต่ปี 2524-2558 จำนวน 333 เล่ม แบ่งเป็น 9 ประเภทสื่อเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ เพลงและดนตรี สื่อผสมผสานและข้ามสื่อ การ์ตูนและแอนิเมชัน สื่อพื้นบ้านและสื่อประเพณี ละครเวที วรรณกรรม และ ละครวิทยุ ผลการวิจัยพบว่ากรอบแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญแบ่งได้เป็น (1) แนวคิดบทบาทหน้าที่ ประโยชน์ และโครงสร้างเชิงสังคมของสื่อ (2) แนวคิดสุนทรียะ คุณลักษณะ โครงสร้างรูปแบบและเนื้อหาของสื่อบันเทิงคดี (3) แนวคิดการบูรณาการข้ามสื่อ สื่อใหม่ การผสมผสานและสร้างสรรค์สื่อบันเทิงคดี (4) แนวคิดเชิงวิพากษ์ของสื่อบันเทิงคดี วิธีวิทยาการวิจัยเป็นแบบวิจัยเอกสารมากที่สุด ระเบียบวิธีวิจัยจะใช้การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เนื้อหาและตัวบทมากที่สุด ส่วนประเด็นหลักที่พบในการวิจัยมี 8 ประเด็นคือ (1) ศึกษาเนื้อหาและบริบทบทบาทหน้าที่ โครงสร้างทางสังคม (2) ศึกษาองค์ประกอบและคุณลักษณะของสื่อ (3) ศึกษาการควบคุมสื่อ (4) ศึกษาเชิงพาณิชย์ธุรกิจ (5) ศึกษาศิลปิน ผู้สร้างสรรค์ (6) ศึกษาผู้รับสาร (7) ศึกษาการข้ามสื่อ และ (8) ศึกษาการสร้างสรรคใหม่ของนักวิจัย ข้อเสนอของผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าในช่วงต้นของวิทยานิพนธ์จะเน้นการศึกษาโครงสร้าง บทบาทหน้าที่และการนำสื่อมาใช้ในอรรถประโยชน์ต่าง ๆ และช่วงต่อมาก็เน้นที่ศึกษาธรรมชาติของสื่อและคุณลักษณะของสื่อเองมีจำนวนมากขึ้น รวมถึงการศึกษาข้ามสื่อ และนำมาสู่การสร้างสรรค

คำสำคัญ: สื่อบันเทิงคดี, การสังเคราะห์, วิธีวิทยาการวิจัย, วิทยานิพนธ์, คณะนิเทศศาสตร์

สุกัญญา สมไพบูลย์ (PhD in Drama Research, University of Exeter, 2555; kayafiles@yahoo.com) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาวิชาวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์องค์ความรู้สื่อบันเทิงคดีในวิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524 – 2558” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยคณะนิเทศศาสตร์ปีงบประมาณ 2560

Synthesis of Status And Knowledge of Theses on Entertainment Media of Faculty of Communication Arts Chulalongkorn University Between 1981 And 2015

Received: July 7, 2021 / Received in revised form: February 3, 2022 / Accepted: February 14, 2022

Sukanya Sompiboon

Abstract

This qualitative research aimed to serve three main purposes. (1) to analyze the status and knowledge of theses on entertainment media of Faculty of Communication Arts Chulalongkorn University (2) to synthesize the research methodologies and methods of theses on entertainment media in the Faculty of Communication Arts Chulalongkorn University (3) to make suggestions and develop the essence of theses on entertainment media in the future. The research scrutinized 333 theses from the year 1981-2015. They can be divided into 9 categories, embracing from descending order: movies, TV series, song and music, cartoons and animation, integrated and cross media, folk and traditional media, stage theatre, literature, and radio drama. The research found that theoretical frameworks utilized in the theses are (1) theories and frameworks of roles, functions, uses and gratifications and social functions of entertainment media; (2) theories and frameworks of aesthetics, characteristics, forms, and structures of entertainment media; (3) theories and frameworks of integration, cross-media, new media and creation of entertainment media; (4) critical theories and frameworks of entertainment media. Documentary research is used the most with (in-depth) interview and content analysis methods. According to the finding from analyzing and synthesizing 333 theses, there are 8 concentrated areas of studies: (1) content and context, (2) composition and characteristics, (3) control, (4) commerce, (5) craftsman and creator, (6) audience (consumer), (7) cross platform and culture, and (8) creation. To conclude, the research results can be seen that in the early period, theses focused on the media structures, status, and roles, use and gratifications in entertainment media as well as other various usage. Later on, more theses focused on the nature of the media, forms and features including cross-media which has brought to practice-based and creative works.

Keywords: Entertainment media, Synthesis, Methodology, Theses, Faculty of Communication Arts

Sukanya Sompiboon (PhD in Drama Research, University of Exeter, 2012; kayafiles@yahoo.com), is currently an Assistant Professor in Department of Speech Communication and Performing Arts, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University.

This article is a part of a research named “Synthesis of Knowledge of Theses on Imaginative Communication and Performing Arts of Faculty of Communication Arts Chulalongkorn University between 1981 and 2015”, funded by Faculty of Communication Arts Research Fund for fiscal year 2017.

บทนำ

“บันเทิงคดีเป็นเครื่องแสดงให้เห็นชีวิตอันเต็มไปด้วยความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในชาติ... คนที่สามารถเปิดรับสารด้านวิทยาการแขนงต่าง ๆ มีเพียงจำนวนไม่มากนัก แต่คนที่เปิดรับบันเทิงคดีซึ่งก่อให้เกิดความสะเทือนใจมีจำนวนล้าน ๆ และสิ่งที่ผ่านความสะเทือนใจย่อมมีอิทธิพลในการวินิจฉัยตัดสินปัญหาต่าง ๆ ทั้งหลาย... ความรู้สึกร่วมของมหาชนมักไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยผ่านทางสมอง แต่หากต้องผ่านทางหัวใจ และมีบุคคลเพียงพวกเขาเท่านั้นที่มีความสามารถในการสร้างความรู้สึกผ่านทางหัวใจได้คือ พวกนักสร้างสรรค์บันเทิงคดี¹”

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าสื่อบันเทิงคดีเป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีคุณค่าในการสื่อสาร ทั้งเป็นเนื้อหาสาระเป็นรูปแบบและเป็นเครื่องมือในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีคุณสมบัติพิเศษในการส่งเสริมความคิดและวิจารณ์ญาณของมนุษย์อีกด้วย ซึ่งสามารถขยายความเพิ่มเติมได้ว่าบันเทิงคดีหรือเรื่องแต่งคือ “ศิลปะแห่งการแสดงความรู้สึกหรือสิ่งกระทบใจ ผู้รับสารสามารถสัมผัสอารมณ์ ความฝัน ความปรารถนา ความรัก ความใคร่ ความทุกข์ ความสุขและอนุภาคภายในอื่น ๆ ของมนุษย์ในเหตุการณ์หรือเรื่องราวอื่น ๆ ซึ่งนำเสนอโดยญาณทัศน์และจินตนาการของผู้สร้างจินตคติ (เถรินันท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2543 ในอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2543: 17) ในทำนองเดียวกัน สุวรรณภา เกรียงไกรเพชร (2543 ในอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2543: 188) กล่าวเน้นย้ำชัดเจนถึงความหมายของจินตคติว่า “Imagination” คือจินตนาการมันเป็นความนึกเห็นของพลังปัญญาหรือภูมิปัญญา ความรู้สึกนึกคิดแล้วเราอาจจะนำสิ่งที่ตกตะกอนอยู่ในตัว

เรานั้นออกมาสร้างเป็นการนึกเห็นหรือนึกเอา ซึ่งแปลว่ามันต้องมีรากฐานที่มั่นคง ที่เป็นแก่นเป็นแกนไม่ใช่ความเพื่อฝันหรือฝันเฟื่องเหมือน Fancy ดังนั้นจินตทัศน์สู่จินตคติก็หมายความว่าจินตคตินั้นจะมีสิ่งที่มีน้ำหนัก มีเนื้อหา มีความหมาย มีแก่นมีแกน” นอกจากนี้สื่อจินตคติหรือสื่อบันเทิงคดียังมีโครงสร้างของตัวมันเองทั้งที่เป็นการเล่าเรื่องแบบมีนาฏกรรมเต็มรูปแบบหรือเป็นลักษณะละคร คือมีแก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา เวลา สถานที่ ฉาก มุมมองในการเล่าเรื่อง และท่วงทำนองหรือวิธีการในการนำเสนอ หรืออาจจะมืองค์ประกอบไม่ได้มีรูปแบบโครงสร้างการละคร ก็นับว่าเป็นสื่อที่มุ่งเน้นผลในด้านอารมณ์ความรู้สึก สร้างความตื่นตาตื่นใจและเสนอหรือกระตุ้นความคิดบางประการ (เถรินันท์ อนุวัชศิริวงศ์และคณะ, 2543: 24-25)

แต่ในแวดวงการศึกษาสื่อบันเทิงคตินั้น ในยุคแรกจะมีการศึกษาสื่อบันเทิงคดีในลักษณะที่เป็นเครื่องมือในการผลิตหรือสร้างความรู้มากกว่าที่จะเป็นศาสตร์วิชาการหรือวิชาความรู้ด้วยตัวของมันเอง แต่อย่างไรก็ตามการมองเห็นธรรมชาติหรือคุณลักษณะของสื่อบันเทิงคดีหรือสื่อจินตคติก็มีการคลี่คลายและถูกนำไปศึกษา รวมทั้งสร้างสรรค์ไปอย่างหลากหลายและต่อเนื่อง ดังนั้นงานวิจัยเรื่องนี้จึงจะศึกษาในรอบ 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2524-2558 สถานะและสถานภาพขององค์ความรู้เหล่านี้ในวงวิชาการนิเทศศาสตร์เป็นอย่างไร การเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษาของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีประวัติศาสตร์ ภาพรวม และแนวโน้มการศึกษาสื่อบันเทิงคดีในวิทยานิพนธ์ไปลักษณะใดบ้าง

ผู้วิจัยได้สำรวจ พบว่ามีวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบันเทิงคดีจำนวน 333 เล่ม โดยมาจากสาขาวิชาการภาพยนตร์ สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน สาขาวิชาสื่อสารการแสดง กลุ่มวิชาการสื่อสารเชิงสุนทรียะและบันเทิงคดี และกลุ่มวิชาการสื่อสารการแสดงและสื่อบันเทิง นอกจากนี้จากการสำรวจยังพบหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่เป็นการศึกษาสื่อ

¹รศ. เถรินันท์ อนุวัชศิริวงศ์ ได้นำเสนอคำกล่าวของลาฟคาดีโอ เฮอร์น (ค.ศ.1850-1904) นักปราชญ์ชาวกรีกที่ได้เขียนข้อความดังกล่าวนี้ไว้ร้อยปีมาแล้ว ซึ่งเป็นจุดสำคัญในการนำมาพิจารณาการศึกษาด้านสื่อจินตคติหรือบันเทิงคดี (อ้างถึงในอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, บรรณาธิการ, 2543: 69-70)

บัณฑิตจากสาขาวิชาพาณิชยศาสตร์หรือกลุ่มวิชาพาณิชยศาสตร์ เป็นจำนวนมากพอสมควร และมีทางด้านวารสารสนเทศ 1 เรื่องด้วย ซึ่งจากการสำรวจเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าสื่อบัณฑิตในยุคแรกจะเน้นศึกษาสองแนวสำคัญ คือแนวศิลปกรรม กับแนวปฏิฐานนิยม คือเน้นว่าสื่อบัณฑิตได้มีบทบาทและหน้าที่ในเชิงคุณประโยชน์ต่อสังคมอย่างไร เนื้อหาของสื่อบัณฑิตเหล่านั้นสามารถสร้างคุณค่าให้กับสังคมหรือผู้รับสารได้อย่างไรบ้าง จึงเป็นการศึกษาที่แยกกันระหว่างเนื้อหา กับคุณลักษณะของตัวสื่อเอง หรือเนื้อหากับกระบวนการสื่อสาร ไม่เน้นประโยชน์หรือไม่ศึกษาเชิงรูปลักษณ์ความเพิลิตเพลินหรือความสุขเชิงอารมณ์ และการศึกษาเฉพาะตัวสื่อ (Media) อาจจะไม่ถูกจัดเป็นงานวิชาการนัก เปรียบได้กับมุมมองการศึกษาเพื่อค้นหาประโยชน์และนำไปใช้ (Utilities) มากกว่าการศึกษาตัวศิลปะในฐานะที่มันมีคุณค่า และองค์ความรู้ในตัวเอง (Art for Art Sake) อย่างไรก็ตาม เมื่อกระบวนการในการศึกษาการสื่อสารหรือในเทคโนโลยีศาสตร์มีการเคลื่อนตัวและมีจำนวนมากขึ้น หลากหลายสำนักขึ้น มีลักษณะเป็นสหสาขา (Interdisciplinary) มากขึ้น และมีวิธีวิทยาการวิจัยที่หลากหลายขึ้น อาทิ การวิจัยสร้างสรรค์ (Creative Research) การวิจัยภาคปฏิบัติ (Practice-Led/Practice-Based Research) การวิจัยแนวชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic research) รวมทั้งการทดลอง (Experimental Research) เป็นต้น

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ภาพรวมของวิทยานิพนธ์ในการวิจัยครั้งนี้จึงจะช่วยสร้างสะพานเพื่อเชื่อมและเติมช่องว่างให้วิทยานิพนธ์ด้านสื่อบัณฑิต ผู้วิจัยจะวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ กรอบแนวคิด วิธีวิทยาการของการวิจัย (Methodology) ระเบียบวิธีวิจัย (Method) และข้อค้นพบ เพื่อจะได้เห็นภาพรวมของงานวิจัย อันจะนำไปสู่การขยายประเด็นเพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาดหาย รวมไปถึงจะเป็นข้อมูลสำคัญในการนำไปสร้างสรรค์ตำราทางด้านวิธีวิทยาการวิจัยทางสื่อสารการ แสดงและบัณฑิตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สถานภาพและองค์ความรู้รวมทั้งประมวลผลวิจัยด้านสื่อบัณฑิตในวิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. เพื่อสังเคราะห์วิธีวิทยาการวิจัยด้านสื่อบัณฑิตในวิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. เพื่อเสนอแนะและพัฒนาสาระสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบัณฑิตต่อไปในอนาคต

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ส่วนของการทบทวนวรรณกรรมและศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอทั้งกรอบแนวคิด และวิธีวิทยาการวิจัยที่ได้รับการสำรวจและสังเคราะห์ อันได้แก่ กรอบแนวคิด ทฤษฎี (Methodology) แนวคิด เกี่ยวกับระเบียบวิธีการวิจัยในการศึกษา (Research Method) เพื่อแสดงให้เห็นภาพของการศึกษาสื่อบัณฑิต ในคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

1. กลุ่มแนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาสื่อบัณฑิต

กรอบแนวคิด ทฤษฎี (Methodology) คือกรอบแนวคิดหลักหรือแวนตาที่มองแนวทางการศึกษาที่จะใช้ตอบ โจทย์วิจัย และใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ เสมือนทางเสียว่าจะให้เรือพุ่งไปในทางไหน และจะเป็นตัวสำคัญในการทำให้นักวิจัยเลือกวิธีการในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ให้ตรงกับโจทย์วิจัยและกรอบแนวคิด แบ่งออกได้เป็น กลุ่มย่อยดังนี้ 1. กลุ่มแนวคิดบทบาท หน้าที่ ประโยชน์ และโครงสร้างเชิงสังคม 2. กลุ่มแนวคิดสุนทรียะ คุณลักษณะ รูปแบบและเนื้อหาของสื่อบัณฑิต 3. กลุ่มแนวคิดการผสมผสานวัฒนธรรม ย้ายสื่อ ข้ามสื่อ ข้ามวัฒนธรรม 4. กลุ่มแนวคิดเชิงวิพากษ์ของสื่อบัณฑิต

1.1 กลุ่มแนวคิดบทบาท หน้าที่ ประโยชน์ และโครงสร้างเชิงสังคมจากการใช้สื่อบัณฑิต

เน้นวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อบทบาท หน้าที่ ประโยชน์ อุตสาหกรรม การรับใช้สังคม เป็นแนวคิดที่มองการสื่อสาร เป็นกระบวนการรับส่งข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้ส่งสาร มีการถ่ายทอดความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับ

สาร ด้วยเจตนาจะเปลี่ยนพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร เช่น ทฤษฎีกระสุนปืน (Magic Bullet) หรือ ทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Theory)² เชื่อว่าสื่อ่นั้นมีความทรงพลัง สามารถที่จะโน้มน้าวชักจูงมวลชนในสังคมได้อย่างเบ็ดเสร็จ เสมือนการทำโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) หรือ ทฤษฎีกำหนดระเบียบวาระ³ มองว่าสื่อมีบทบาทหน้าที่และความสามารถในการชี้แนะ จัดการให้มีความสำคัญกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยระบบการสื่อสารนั้นมีสองลักษณะคือ การสื่อสารทางเดียว (One-Way Communication) ที่ผู้ส่งสารเป็นผู้มีบทบาทในกระบวนการสื่อสารเพียงผู้เดียว และการสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่ตั้งคำถามกับหน้าที่ทางสังคมหรือพันธกิจทางสังคม (Social Functions) ของสื่อสารมวลชนได้ถูกกำหนดไว้ว่าเป็นผู้ที่เฝ้าระวัง ปกป้องและตรวจสอบสังคม เช่น ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อสารมวลชน ทฤษฎีบรรทัดฐานของสื่อ (Normative Theory)⁴ รวมทั้งแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาตัวผู้รับสารอย่าง ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ/ผู้รับสาร (Uses and Gratifications Theory) เป็นทฤษฎีที่มองว่าผู้รับสื่อในฐานะของผู้เลือกใช้สื่อ ที่ตัดสินใจเลือกที่จะเปิดรับสื่ออยู่บนพื้นฐานของความต้องการและแรงจูงใจส่วนบุคคลทั้งสิ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อความบันเทิงหรือข้อมูลข่าวสาร

1.2 กลุ่มแนวคิดสุนทรียะ คุณลักษณะ รูปแบบและเนื้อหาของสื่อบันเทิงคดี

เน้นวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา คุณลักษณะ และองค์ประกอบของสื่อ สนใจให้การศึกษาความงามในงานศิลปะและธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพ (Aesthetic Experience) คุณค่าของสิ่งทั้งงดงาม ไพเราะ หรือรื่นรมย์ การค้นหามาตรฐานการตัดสินเชิงสุนทรียภาพ ซึ่งในแต่ละยุคแต่ละสมัยจะมีทัศนะและแนวคิดว่าด้วย สุนทรียะ ที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละบริบททางสังคมในช่วงเวลานั้น ในการศึกษาสุนทรียนิเทศศาสตร์ หรือ การสื่อสารเชิงสุนทรียะ (Aesthetic Communication) จึงเน้นถึงกระบวนการสื่อสารที่มีจุดมุ่งหมายหลักของการสื่อสารเพื่อมุ่งนันทนประโยชน์ ให้ผู้รับสารได้เพลิดเพลินบันเทิงใจ และพัฒนาจิตใจ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาที่ให้ความสนใจกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากกลวิธีการประพันธ์ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม อารมณ์สะท้อนใจจึงเป็นหัวใจของความงามทางศิลปะ และให้ความสนใจมิติด้านอารมณ์ในเชิงสุนทรียะของผู้รับสาร เช่น ทฤษฎีอารมณ์สะท้อนใจ (Emotion) แนวคิดเรื่องรส (Rasa) หรืออาจเป็นการศึกษาผู้รับสารว่า ผู้รับสารรับรู้และเกิดประสบการณ์ทางอารมณ์จากกลวิธีการสร้างสรรค์สื่อจินตคดีอย่างไร

1.3 กลุ่มแนวคิดการบูรณาการข้ามสื่อ สื่อใหม่ การผสมผสานและสร้างสรรค์สื่อบันเทิงคดี

เน้นการศึกษาสหบท มองบริบทเป็นส่วนสำคัญ รวมทั้ง วิจัยเชิงการปฏิบัติ และวิจัยสร้างสรรค์ แนวคิด

²ทฤษฎีกระสุนปืนหรือทฤษฎีเข็มฉีดยาปรากฏในหนังสือ “Propaganda Technique in the World War” โดย Harold Lasswell นักทฤษฎีทางการสื่อสาร ทฤษฎีนี้มีความเชื่ออยู่บนฐานความคิดที่ว่าผู้ส่งสารมีอำนาจและบทบาทสำคัญในการกำหนดข่าวสาร เมื่อได้จัดข้อมูลข่าวสารชุดใดชุดหนึ่ง (เหมือนการใช้กระสุนปืนหรือการฉีดยา) เข้าไปสู่มวลชนซึ่งก็คือผู้รับสาร ที่มีลักษณะเปิดรับสื่อเหมือน ๆ กัน จะทำให้เกิดปฏิกิริยาหรือการตอบสนองต่อข้อมูลข่าวสารที่ส่งไปอย่างทันทีและเป็นไปในลักษณะเหมือน ๆ กันหมด

³ทฤษฎีกำหนดระเบียบวาระ มุ่งเน้นเรื่องบทบาทและหน้าที่ของสื่อในการชี้แนะกำหนดประเด็นสำคัญ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ทำให้ปัจเจกในสังคมต้องคิดถึงหรือต้องพูดถึงตามสื่อที่กำหนดไว้แล้ว อย่างไรก็ตามทฤษฎีกำหนดระเบียบวาระ มีจุดที่แตกต่างกับทฤษฎีกระสุนปืน คือ สื่อไม่สามารถทำให้คนคิดเหมือนสื่อได้ แต่ทำให้ครุ่นคิดเกี่ยวกับเรื่องที่สื่อชี้แนะมาได้ และสื่อไม่สามารถไปมีอิทธิพลที่จะปรับเปลี่ยนการกระทำของคนได้ แต่สามารถตัดแปลงความเข้าใจของคนได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

⁴กลุ่มแนวคิดนี้จะสะท้อนปรัชญาของโครงสร้าง การจัดการและพันธกิจของสื่อมวลชน เป็นทฤษฎีที่พยายามจะหาคำตอบในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน โดยลักษณะทั่วไปนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการควบคุม (Control) การปกป้อง (Protection) หรือการกำกับดูแล (Regulation) กระบวนการทำงานของสื่อมวลชนโดยอาศัย กฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ องค์กรผู้รับสาร ฯลฯ ความสำคัญของทฤษฎีนี้อยู่ที่อุดมคติ ที่คอยเหนี่ยวรั้งไม่ให้งานการทำงานของสื่อตกต่ำลงไป (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

ทฤษฎีกลุ่มนี้จะเป็กรอบสำคัญในการศึกษาการข้ามสื่อทั้งแนวการวิเคราะห์และแนวทางการสร้างสรรค์ใหม่ สนใจให้การศึกษาการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในงานสื่อบันเทิงคดี รวมทั้งการดัดแปลงวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่นไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมภายใน (Intracultural Performance) หรือระหว่างวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมภายนอก (Intercultural Performance) เช่น แนวคิดการดัดแปลงวัฒนธรรม แนวคิดการข้ามพันทางวัฒนธรรมทางการแสดง แนวคิดละครข้ามวัฒนธรรม ทำให้เห็นการเคลื่อนที่และเส้นไหลทางวัฒนธรรมจนการจำแนกประเภทหรือพยายามหาคู่ประกอบที่แตกต่างกันของแต่ละวัฒนธรรมได้ยาก ดังนั้นการพยายามจำแนกวัฒนธรรมและองค์ประกอบที่แตกต่างกันอาจจะเป็นเพียงแค่ “ทฤษฎี” มากกว่า “ปฏิบัติการ” ก็เป็นไปได้

1.4 กลุ่มแนวคิดเชิงวิพากษ์ของสื่อบันเทิงคดี

เน้นการศึกษาวิเคราะห์ ระบบความคิด ระบบภาษา ความหมาย ที่อยู่เบื้องหลังผลงานเป็นส่วนสำคัญประกอบไปด้วย กลุ่มทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Structuralism) มองเรื่องโครงสร้างทางภาษาเป็นตัวสร้างความจริงขึ้นมา และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ประกอบมนทัศน์ของคนในสังคมขึ้นมา โดยแนวทฤษฎีได้ก่อให้เกิดศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง โดยสร้างไวยากรณ์บางอย่างเกี่ยวกับการเล่าเรื่อง มีความพยายามในการค้นหาความหมายของเรื่องเล่าที่ไม่อาจมองเห็นด้วยตาเปล่าเหล่านี้ มักนิยมแยกการศึกษาระหว่างรูปแบบ (Form) หรือแก่น (Essence) กับเนื้อหาสาระ (Substance) หรือสิ่งที่ปรากฏ (Appearance) เช่น แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural Linguistics) ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology) แนวคิดว่าด้วย มายาคติ (Mythologies) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม (Post Structuralism) ถือได้ว่าเป็นทฤษฎีหลังสมัยใหม่ให้ความสนใจและให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์หรือตัวตน (Identity) ตลอดจนกระบวนการในการสร้างความเป็นตัวตนของผู้คน รวมทั้งเกิดการย้อนกลับไปเปิดทบทวนเดียวกับผลพวงที่เกิดจากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของสังคมตลอดศตวรรษที่ผ่านมา เช่น แนวคิดเรื่องวาทกรรม แนวคิดเรื่องการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ (Consumption of Signs) เป็นต้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยในการศึกษา

วิธีวิทยาการวิจัยหรือระเบียบวิธีวิจัย (Method) คือการหาวิธีหรือคุณลักษณะเด่นของการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีวิเคราะห์ข้อมูลก่อนที่จะนำไปสู่การหาวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลให้เหมาะสม ซึ่งระเบียบวิธีวิจัยจะแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และมักจะเกี่ยวเนื่องกับเครื่องมือหรือวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลไปวิเคราะห์โดยอาศัยกรอบแนวคิดที่เตรียมไว้ เช่น การแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งสามารถแยกย่อยลงไปได้อีก คือ วิธีวิทยาในการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

2.1 ประเภทของการวิจัยตามแนวความคิดพื้นฐานการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นกระบวนการศึกษาเกี่ยวกับการทำความเข้าใจประเด็นต่าง ๆ มุ่งเน้นเก็บข้อมูลเชิงสัญลักษณ์ สัญญา การวิเคราะห์คุณลักษณะเด่นที่มีร่วมกัน ตลอดจนตีความข้อมูลและบริบทต่าง ๆ และมุ่งนำเสนอการเข้าใจข้อมูลในระดับลึก และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นวิธีค้นหาความรู้และความจริง โดยเน้นที่ข้อมูลเชิงตัวเลข การวิจัยเชิงปริมาณจะพยายามออกแบบวิธีวิทยาการวิจัยให้มีการควบคุมตัวแปรที่ศึกษาและต้องจัดเตรียมเครื่องมือรวบรวมข้อมูลให้มีคุณภาพ และใช้เครื่องมือทางสถิติมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่ออธิบาย บรรยาย เปรียบเทียบตัวแปรและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ เนื่องจากกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้นั้น บางครั้งไม่อาจแยกวิธีการทำงานวิจัยได้อย่างชัดเจนจึงมีใช้กระบวนการวิจัยที่เน้นผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการตอบคำถามวิจัยมากขึ้น โดยใช้การผสมผสานระหว่างเทคนิควิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มาร่วมกันศึกษาหาคำตอบของงานวิจัยในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือในระหว่างขั้นตอนภายในเรื่องเดียวกัน และนำผลการวิจัยมาสรุปร่วมกัน

2.2 ประเภทของการวิจัยแบ่งตามระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย คือ กระบวนการหลักในการปฏิบัติในกระบวนการวิจัย เป็นเสมือนเค้าโครงของการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อแสวงหาคำตอบและให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้อย่างเป็นระบบระเบียบ มีความน่าเชื่อถือ สามารถจำแนกออกได้เป็น 9 ประเภทใหญ่ๆ ด้วยกัน ได้แก่

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นในการศึกษาค้นคว้า รวบรวมองค์ความรู้จากข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ไม่ว่าจะเป็นบันทึกเหตุการณ์ หนังสือ เอกสารต่าง ๆ รวมถึงสื่ออื่น ๆ เพื่อนำมาหาความสัมพันธ์ เชื่อมโยงและประมวลออกมาเป็นความองค์ความรู้ต่อไป

2. การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) การวิจัยนี้มุ่งสืบค้นและเก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อพยายามหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ ความรู้ ประสบการณ์ในอดีต อาจศึกษาเพื่อมองหารากขององค์ความรู้ มองหาความสัมพันธ์ระหว่างอดีตและอนาคต หรือศึกษาเพื่อทำนายแนวโน้มของอนาคตบนหลักฐานในอดีตที่มีเหตุการณ์ใกล้เคียงกัน

3. การวิจัยและการพัฒนา (Research and Development) เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการนำเอากระบวนการวิจัยมาใช้ในการพัฒนาระบบกระบวนการ วิธีการทำงาน รวมทั้งทดสอบคุณภาพ ประสิทธิภาพของสินค้า นวัตกรรมเพื่อให้มีศักยภาพดีขึ้นกว่าเดิม มีพื้นฐานอยู่บนความต้องการที่จะพัฒนาหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

4. การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เน้นไปที่การแสวงหาความจริงโดยการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบระเบียบ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปประมวลผลและอ้างอิงไปสู่การเป็นตัวแทนของจำนวนประชากรทั้งหมดได้ มีทั้งข้อมูลที่สำรวจเกี่ยวกับทัศนคติ และความคิดเห็น การวัดความรู้ความเข้าใจ ข้อมูลพฤติกรรม และลักษณะทางประชากรศาสตร์

5. การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เป็นการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยมักจะจัดทำทดลองขึ้นเพื่อทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้เบื้องต้น รวมทั้งในการทดลองจะมีการควบคุมตัวแปรอย่างเข้มงวดทั้ง

ตัวแปรต้น ตัวแปรตาม ตัวแปรควบคุม และตัวแปรแทรก เพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุปและความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ

6. การวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) เป็นการวิจัยเชิงทดลองที่ไม่มีการวางแผนไว้อย่างตายตัวและไม่มีการควบคุมตัวแปรที่เข้มงวด

7. การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) การวิจัยแนวนี้เป็นการวิจัยที่เป็นแนวทางค่อนข้างใหม่ของการทำวิทยานิพนธ์สืบค้นเชิงคดี โดยรูปแบบงานวิจัยที่ผู้วิจัยนำแนวคิด ทฤษฎี หรือแนวทางปฏิบัติบางอย่างมาผสมผสานหรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ นำไปสู่การสร้างรูปแบบ วิธีการ หรือเนื้อหาของงานสื่อสารและสื่อไปยังกลุ่มเป้าหมาย และมักจะมีการสร้างงานขึ้นมา แนวทางการปฏิบัติทางวิจัยสร้างสรรค์นั้น สามารถจะแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ Practice-Based Research คือการค้นคว้าสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ และผลลัพธ์ของการปฏิบัติ (Product) นั้นจะต้องแสดงผ่านผลงานสร้างสรรค์ Practice-Led Research คือการวิจัยที่สนใจธรรมชาติของการปฏิบัติที่จะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ และให้ความสำคัญกับกระบวนการ (Process) ของการปฏิบัติ โดยผลลัพธ์ของการวิจัยอาจถูกเขียนเป็นคำอธิบายโดยไม่ต้องมีผลงานการสร้างสรรค์ประกอบ

8. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ/ การวิจัยสื่อสารการ แสดงและละครเพื่อการพัฒนา (Action/ Applied Drama Research) การนำองค์ประกอบหรือกระบวนการสื่อสารเชิงสุนทรีย์ะ บันเทิงคดีไปใช้สร้างสรรค์ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น โดยใช้ตัวสื่อไปพัฒนา หรือใช้ประโยชน์กับชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาสังคม ชี้ให้เห็นถึงปัญหา หรือเป็นการกระตุ้นเกิดการตั้งคำถาม และการแสวงหาทางออก

9. การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) ลักษณะงานวิจัยที่ได้อิทธิพลมาจากศาสตร์ทางมานุษยวิทยา โดยใช้กระบวนการสังเกตพฤติกรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรม ความเชื่อ ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีและอื่น ๆ โดยตัวผู้วิจัยเองได้มีส่วนร่วมกับการเข้าสู่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลศึกษาปรากฏการณ์หรือสถานการณ์นั้นในบริบทแวดล้อมจริง

2.3 วิธีวิทยาในการเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลภายใต้วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยที่ต่อเป้าหมายและมีประสิทธิผลในท้ายที่สุด ซึ่งกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลนั้นมิได้หลากหลายทาง อาทิ การวิเคราะห์และตีความ (Analysis and Interpretation) การสอบถามสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) การสังเกต (Observation) การทดลอง (Experiment) การลงมือปฏิบัติ (Practice) เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลแล้วจะนำไปสู่การนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการประมวลผลต่อไป โดยวิธีการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลในการวิจัยมิได้หลายวิธี เช่น การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ประโยค ในรูปของการแจกแจงความถี่ การวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) เป็นวิธีการในการวิเคราะห์ข้อความที่ถูกสื่อสารออกมา โดยผู้วิจัยเข้ามาสัมผัสกับพื้นฐานของผู้ตีความ การวิเคราะห์บริบท (Contextual Analysis) เป็นวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูลหรือตัวบทที่มีขอบเขตไปถึงอิทธิพล บริบท โครงสร้างทางสังคม โดยอิงอยู่กับพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ การวิเคราะห์สหพหุสัมพันธ์ (Intertextual Analysis) เน้นความสำคัญในประวัติศาสตร์ (Historicity) ของตัวบทในแง่ของการคลี่คลายขยายตัวของการสื่อสาร การมองจากสหพหุจะทำให้เข้าใจว่าไม่ใช่เฉพาะ “ตัวบท” เท่านั้นที่ทำให้เกิดการตีความในสังคม

ระเบียบวิธีวิจัยและกรอบการศึกษา

งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตด้านสื่อบันเทิงคดี คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่ใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารวิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดี คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 333 เล่ม ตั้งแต่เริ่มต้นในการมีวิทยานิพนธ์ถึงปีที่ศึกษาคือ พ.ศ. 2524 ถึง 2558 ประกอบกับการจัดสัมมนาและเสวนาทวิวิชาการอีก 2 ครั้ง เพื่อนำมาใช้ในการสังเคราะห์ข้อมูลความรู้ ความคิดเห็น

จากนักวิชาการ นักวิชาชีพ ทั้งนิสิต นักศึกษา คณาจารย์ และนักวิจัยมาเป็นแนวทางประกอบการสังเคราะห์องค์ความรู้ วิเคราะห์สถานการณ์ภาพและองค์ความรู้รวมทั้งประมวลผลวิจัยด้านสื่อบันเทิงคดีในวิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจากจุดเริ่มต้นจนถึงปี 2558 เพื่อนำไปสู่การประมวลผลภาพรวมของทิศทางการศึกษา และแนวทางที่ควรเพิ่มเติมเสริมสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ต่อไปในอนาคต

ขั้นตอนในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดและขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

1. ทำการรวบรวมวิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีครอบคลุมสื่อบันเทิงคดีที่เป็นทั้งจินตคดีในรูปแบบมีนภาพการและไม่มีนภาพการ ทั้งมีโครงสร้างเชิงการละครและกึ่งเชิงการละคร สามารถแบ่งสื่อออกเป็น 9 ประเภท ได้แก่ ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ เพลงและดนตรี แอนิเมชันและการ์ตูน สื่อผสมผสานและข้ามสื่อ สื่อพื้นบ้านและสื่อประเพณี ละครเวที วรรณกรรม และละครวิทยุ เรียงลำดับจำนวนของการศึกษาวิจัยจากมากไปน้อยวิเคราะห์ตามกรอบการวิเคราะห์ที่ได้กำหนด

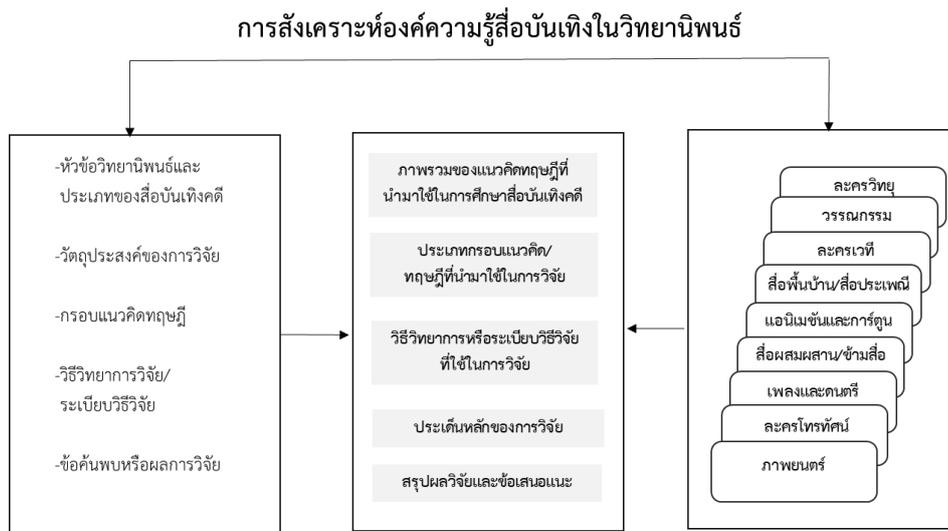
2. หลังจากทำตารางแบ่งสื่อทั้ง 9 ประเภท ผู้วิจัยได้พิจารณาแล้วว่าสื่อทั้ง 9 ประเภทนี้แม้จะมีธรรมชาติคุณลักษณะหรือรูปแบบที่ต่างกัน แต่กระบวนการศึกษาหรือแนวคิดที่เลือกมาใช้ในการศึกษาสื่อแต่ละชนิดก็อาจจะเหมือนกัน และในทำนองเดียวกันในสื่อแต่ละประเภทก็อาจจะมีการศึกษาวิจัยมากกว่า 1 ประเด็น แต่ผู้วิจัยจะเลือกสังเคราะห์ประเด็นที่โดดเด่นที่สุดตามวัตถุประสงค์และแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ ซึ่งในขั้นตอนนี้ได้จำแนกได้เป็น 8 ประเด็นใหญ่ ดังนี้ (1) เนื้อหา รูปแบบและบริบท (2) คุณลักษณะ องค์ประกอบกระบวนการสื่อสาร (3) ศิลปิน (4) การควบคุม (5) ธุรกิจและอุตสาหกรรม (6) ผู้รับสาร (7) การศึกษาข้ามสื่อ ข้ามวัฒนธรรม (8) การสร้างสรรค์ใหม่ของนักวิจัย

3. วิเคราะห์และสังเคราะห์ ภาพรวมของกรอบกระบวนการทัศน์ แนวคิด ทฤษฎีในการวิจัยภาพรวมของวิธีวิทยาการวิจัย/ระเบียบวิธีวิจัยและประเด็นการศึกษาและผลการวิจัย เพื่อจะสรุปผล อภิปรายและเสนอแนะ โดยได้ผนวกการตกตะกอนความรู้จากการเสวนาทวิวิชาการ 2

ครั้งคือ (1) Performing Arts Dissertation: Pedagogies and Methodologies (11 กันยายน 2560) และ “การสังเคราะห์องค์ความรู้สื่อบันเทิงไทย” (21 ธันวาคม 2561) ซึ่งมีวิทยากรมาร่วมวิพากษ์และเสวนาในประเด็นต่าง ๆ ด้านบันเทิงคดี การทำวิทยานิพนธ์และการทำวิจัยซึ่งจะเป็นอีกข้อมูลที่สำคัญในการนำไปใช้ในการสังเคราะห์และอภิปรายและเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยทั่ว รวมทั้งข้อ

ประเด็นที่ยังขาดหายไปในการทำวิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดี เรื่องสื่อบันเทิงคดีในอนาคตต่อไป

จากระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนต่าง ๆ สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดี คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดี

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และสังเคราะห์สื่อบันเทิงคดีในวิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524-2558” มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์สถานภาพและองค์ความรู้รวมทั้งประมวลผลวิจัยสื่อบันเทิงคดีในวิทยานิพนธ์คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งสังเคราะห์วิธีวิทยาการ

วิจัยและเสนอแนะและพัฒนาสาระสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบันเทิงคดีต่อไปในอนาคต โดยสำรวจวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การวิจัยเอกสารพบว่า มีวิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีทั้งสิ้น 333 เล่ม โดยสามารถแบ่งเป็นประเภทสื่อ (Genre and Form) ได้ทั้งสิ้น 9 ประเภท ซึ่งสามารถเรียงลำดับจำนวนประเภทสื่อที่มีการศึกษาจากมากที่สุดถึงน้อยสุด และปีเริ่มต้นศึกษาจนถึงปีสุดท้ายที่มีการศึกษาจากการรวบรวมในครั้งนี้ ดังนี้

ตารางที่ 1 ภาพรวมประเภท ปีที่ศึกษา และจำนวนวิทยานิพนธ์สื่อฉบับเชิงคดี

วิทยานิพนธ์ทางด้านสื่อฉบับเชิงคดี คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย		
จำแนกตามประเภทสื่อ (เรียงจากมากที่สุดไปน้อยสุด)	ปีแรก-ปีล่าสุดที่ศึกษา	จำนวน (เล่ม)
ภาพยนตร์	2534-2558	97
ละครโทรทัศน์	2532-2557	70
เพลงและดนตรี	2533-2558	43
สื่อผสมผสานและข้ามสื่อ	2534-2558	33
การ์ตูนและแอนิเมชัน	2531-2557	32
สื่อพื้นบ้านและสื่อประเพณี	2530-2557	28
ละครเวที	2543-2558	20
วรรณกรรม	2551-2554	8
ละครวิทยุ	2537 และ 2549	2
รวม		333

จากตารางข้างต้น ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ภาพรวมและรายละเอียดของวิทยานิพนธ์สื่อฉบับเชิงคดีแต่ละชนิด
2. ภาพรวมของประเด็นในการศึกษาแบบรวมสื่อฉบับเชิงคดี
3. ภูมิทัศน์สื่อที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและการศึกษาทางด้านนิเทศศาสตร์

ภาพรวมและรายละเอียดของวิทยานิพนธ์สื่อฉบับเชิงคดี

ภาพยนตร์

วิทยานิพนธ์สื่อฉบับเชิงคดีประเภทภาพยนตร์ เล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2534 และมีจำนวนมากที่สุด คือ 97 เล่ม พบว่าสามารถแบ่งระดับการศึกษาออกได้เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวภาพยนตร์ ได้แก่ การศึกษาเนื้อหา รูปแบบ และบริบท เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความหมาย ทั้งตามตัวบทและบริบท และศึกษาไปถึงคุณลักษณะ องค์ประกอบ กระบวนการสื่อสาร เน้นการศึกษาคุณลักษณะและองค์ประกอบศิลป์ของภาพยนตร์ ด้านความสุนทรีย์ วิธีการสร้างสรรค์ และกระบวนการสื่อสารในฐานะเป็นสื่อฉบับเชิงคดี

การศึกษาผู้รับสารเน้นการศึกษาพฤติกรรม การเปิดรับสื่อ การรับรู้ประโยชน์ และความพึงพอใจโดยเน้นที่ตัวผู้รับสารเป็นหลัก รวมทั้งให้ความสนใจในการศึกษาภูมิหลังและกระบวนการคิดหรือคุณลักษณะของผู้กำกับ ผู้สร้างสรรค์ ศิลปิน ในเชิงอิทธิพลที่มีต่อคุณลักษณะของภาพยนตร์ และประเด็นเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับมาตรการการควบคุมสื่อและมาตรฐานในการผลิตสื่อ นิยมศึกษาลักษณะการศึกษา กฎหมายที่ควบคุมอุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทย กระบวนการพิจารณา ผลกระทบ ตลอดจนมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลในการพัฒนา สร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาของภาพยนตร์ รวมทั้งการศึกษาข้ามสื่อ ข้ามวัฒนธรรม เน้นการศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ถึง “สาร” หรือเนื้อหาของเรื่องที่ถูกถ่ายทอดข้ามสื่อและข้ามวัฒนธรรม

ข้อสังเกตเพิ่มเติมจากการศึกษาพบว่า ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมาโดยประมาณ วิทยานิพนธ์ด้านภาพยนตร์ ส่วนใหญ่จะเน้นศึกษาเรื่ององค์ประกอบของการสื่อสาร ทั้งผู้สร้างสรรค์หรือประพันธ์กร การเล่าเรื่องและสัญลักษณ์สื่อ ความหมาย และการเลือกศึกษาประเด็นเพศวิถีที่เป็นเพศทางเลือกในมุมมองการเล่าเรื่อง แม้ว่าการศึกษาภาพยนตร์เรื่องเพศทางเลือกหรือรักร่วมเพศในช่วงแรกก็ยังไม่เปิดกว้างเท่าไรนัก และพบว่ามีวิทยานิพนธ์เพียงเล่มเดียวที่ ทำ

การทดลองฝึกฝนนักแสดงเพื่อทดลองดูประสิทธิภาพด้าน
ความจริงของการแสดง

ละครโทรทัศน์

วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทละครโทรทัศน์
เล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2532 และมีจำนวนมากที่สุดเป็น
อันดับสองคือ 70 เล่ม จากการศึกษาพบว่าผู้ให้ความสนใจ
ในการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวของละครโทรทัศน์เอง
ในประเด็นเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก รวมทั้งบทบาท
หน้าที่ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความเชื่อที่
ปรากฏในละครโทรทัศน์ และศึกษาคุณลักษณะองค์ประกอบ
ต่าง ๆ และกระบวนการสื่อสารในละครโทรทัศน์ ตลอดจน
การศึกษาถึงตัวบุคคลที่มีส่วนกับการผลิตละครโทรทัศน์
เพื่อให้เห็นกระบวนการทำงาน กระบวนการพัฒนาตนเอง
และการใช้ชีวิตการทำงานในวงการบันเทิง รวมทั้ง
ความสัมพันธ์ระหว่างให้ความสนใจศึกษาผู้รับสาร กับ
พฤติกรรมการรับชม ส่วนประเด็นเชิงโครงสร้างของวงการ
ละครโทรทัศน์ ถูกเน้นการศึกษาประเด็นมาตรการการ
ควบคุมสื่อและมาตรฐานในการผลิตสื่อ โครงสร้างเชิงธุรกิจ
การตลาด และพัฒนาการ การปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ในแนวคิด
เชิงการผลิตและสร้างสรรค์งานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการ
ผลิตละครโทรทัศน์

ข้อสังเกตเพิ่มเติมจากการศึกษาจะพบว่า งาน
วิทยานิพนธ์เกือบทั้งหมดจึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์จาก
ผลงานหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และมีการศึกษาเรื่อง
พฤติกรรมการรับชมและรับรู้รวมถึงความพึงพอใจในละคร
โทรทัศน์จำนวนหลายเล่ม ส่วนประเด็นที่ยังไม่พบว่ามีใคร
สนใจทำการศึกษา คือ ศึกษาองค์ประกอบตามประเภทของ
ละครโทรทัศน์ เพื่อที่จะได้เข้าใจธรรมชาติของสื่อและการ
นำเสนอไปตามปรัชญาเหล่านั้นรวมถึงที่มาที่ไปเชิง
ประวัติศาสตร์หรือสุนทรียะ

เพลงและดนตรี

วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทเพลงและดนตรี
เล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2533 และมีจำนวนมากที่สุดเป็น
อันดับสามคือ 43 เล่ม มีภาพรวมการศึกษามีดังนี้ หัวข้อใน
การทำวิทยานิพนธ์นี้ได้รับความนิยมในการทำวิทยานิพนธ์
สูงมาก โดยเฉพาะการนำ “คุณลักษณะบางประการ” ที่แบ่ง

ประเภทของเพลงและดนตรีมาเป็นประเด็นในการศึกษา
และการให้ความสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์ความหมายที่
ซ่อนอยู่ในเนื้อเพลง ในแง่มุมของการนำเสนอภาพความจริง
หรือภาพสะท้อนสังคม รวมทั้งสนใจให้การศึกษาปัจจัยที่มี
ผลต่อการทำงานของตัวศิลปินเองและปัจจัยภายนอก
กระบวนการทำงาน ผู้กำกับการขับร้อง นักร้อง และ
ผู้ประพันธ์เพลง รวมไปถึงบทบาทของกลุ่มแฟนคลับ ใน
การศึกษาเชิงโครงสร้างเน้นที่กระบวนการและกลยุทธ์ใน
การสร้างหรือการนำเสนอตนเองของนักร้องในแต่ละค่าย
และแต่ละคน และพบว่ามี 1 เล่มที่ทำการศึกษาประเด็น
มาตรการการควบคุมสื่อ คือ การศึกษาลักษณะมิวสิกวิดีโอ
เพลงไทยสากลที่ถูกระงับ

ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาพบว่า วิทยานิพนธ์
ทางด้านวาทวิทยานิพนธ์ศึกษาเนื้อหาของเพลงที่เน้นการ
วิเคราะห์ความหมายให้เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ที่แต่ง
ขึ้นมา ในการศึกษาการสร้างสรรค์ศิลปินมักเน้นที่ตัวของ
นักร้องมากกว่าศิลปินคนอื่น เช่น ผู้ออกแบบทำเดิน กลุ่มผู้
กำกับศิลป์กับคอนเสิร์ต และเมื่อภูมิทัศน์สื่อเปลี่ยนไป
พบว่าเกิดปรากฏการณ์การสร้างสรรค์รายการแข่งขันหรือ
ประกวดร้องเพลงในสื่อมวลชนของไทย ที่มีจำนวนมากกว่า
30 รายการซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นการประกวดร้องเพลง
ทั้งสิ้น ไม่พบว่ามีรายการประกวดวงดนตรี ส่วนประเด็นที่ยัง
ไม่พบว่ามีการศึกษา คือ การศึกษาตัวนักร้องเองในฐานะผู้
ส่งสารในกระบวนการสื่อสารสุนทรียะ หรือองค์ประกอบ
ทางการแสดงดนตรีในรูปแบบคอนเสิร์ตยังไม่พบในงาน
วิทยานิพนธ์

สื่อผสมผสาน/ข้ามสื่อ

วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทสื่อผสมผสาน /
ข้ามสื่อ เล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2539 และมีจำนวนมาก
ที่สุดเป็นอันดับสี่คือ 33 เล่ม ประเด็นในการศึกษาที่พบ คือ
การศึกษาและเปรียบเทียบความหมายที่อยู่เบื้องหลังผลงาน
ที่ถูกถ่ายทอดผ่านการผสมผสานหรือข้ามสื่อ (Media) และ
การศึกษาเปรียบเทียบถึง “สาร” หรือเนื้อหาเรื่องหนึ่งเมื่อมี
การถ่ายทอดหรือนำเสนอใน “สื่อ” ที่ต่างกัน รวมทั้งมอง
สัมพันธ์บทข้ามสื่อ และการข้ามบริบทระหว่างไทยและ
ต่างประเทศ ส่วนการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศิลปินมักเน้นที่ตัว
บุคคลที่เป็นผู้สร้างงาน นอกจากนี้วิทยานิพนธ์ในกลุ่มหัวข้อ

นี่จะเป็นการตัดแปลงสร้างสรรค์มาหาจุดสัมพันธ์และตีความ ก่อนจะนำเสนอด้วยรูปแบบการสื่อสารสุนทรียะประเภทอื่น

ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาวิจัยในประเด็นนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่มอง สื่อ (Channel) เข้ามามีผลและบทบาทในการวิเคราะห์นอกเหนือจากเนื้อหา นั่นคือทำให้ความสำคัญของคุณลักษณะและธรรมชาติของสื่อ และเมื่อข้ามชาติ ข้ามวัฒนธรรมก็จะมีรายละเอียดปลีกย่อยอื่นตามมา โดยเฉพาะประเด็นความเข้ากันได้กับวัฒนธรรมปลายทาง หรือมีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมหลักที่ถูกนำมาใช้ (Cultural Appropriation and Cultural Appropriateness) จึงเป็นการเปิดมุมมองด้านการเข้าใจในรูปลักษณะ รูปแบบองค์ประกอบทางการสื่อสารและความเป็นศิลปะในตัวของสื่อ บันเทิงคดี วิทยานิพนธ์ในด้านนี้ที่เป็นงานสร้างสรรค์ทั้งหมดอยู่ในสาขาวิชาพาณิชยการ กับสื่อสารการและแสดง และเมื่อบูรณาการเป็นสาขาวิชาสุนทรียะและบันเทิงคดี ภายใต้ชื่อสาขาวิชานิเทศศาสตร์แล้วนั้น กลุ่มอาจารย์ที่ปรึกษาที่เป็นคณาจารย์ของภาควิชาพาณิชยการและสื่อสารการและแสดงเกือบทั้งหมดตั้งนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าสาขาวิชานี้เป็นผู้ริเริ่มและสานต่อเรื่อง สื่อสุนทรียะและการสร้างสรรค์สื่อ (โดยเฉพาะสื่อการแสดงสด) นอกจากนี้ยังพบว่าวิทยานิพนธ์ยุคหลังเริ่มปรากฏหัวข้อ การสร้างสรรค์ผลงานเชิงสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม ละครเวที ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ของต่างประเทศมาสู่ผลงานไทยและระหว่างผลงานต่างประเทศกับไทย

การ์ตูนและแอนิเมชัน

วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทการ์ตูนและแอนิเมชัน เล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2531 และมีจำนวนมากที่สุดเป็นอันดับสี่คือ 32 เล่ม พบว่ามีการให้ความสนใจในการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏไปตามโจทย์หรือกลยุทธ์ ทั้งมองด้านการสื่อสารประเด็นสุขภาพ การรณรงค์ ในฐานะสื่อที่ใช้พัฒนาสังคมประกอบกับการศึกษาคุณลักษณะและองค์ประกอบในการเล่าเรื่องของการ์ตูนและแอนิเมชัน รวมทั้งกลยุทธ์การสื่อสารและกระบวนการผลิตผลงานของการ์ตูน รวมทั้งความสนใจเรื่องพฤติกรรม การบริโภคนี้ก็ดูถึงปัจจัยสำคัญต่อการรับรู้ เข้าใจ ผลกระทบ และพฤติกรรม การบริโภคการ์ตูน ตลอดจนศึกษาเชิงโครงสร้างเชิงธุรกิจ/กลุ่มธุรกิจ การตลาด การวางกลยุทธ์ ที่

ส่งผลต่อการผลิตรายการและเผยแพร่ภาพยนตร์การ์ตูน นอกจากนี้วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทการ์ตูนและแอนิเมชันยังปรากฏข้อมูลว่ามีผู้ให้ความสนใจการศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ถึง “สาร” เพื่อแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการถ่ายโอนเนื้อหาเดิมไปสู่สื่อชนิดอื่น ๆ และพบว่าหลังปี 2550 มีการวิจัยเชิงการปฏิบัติ การทดลอง และการสร้างสรรค์สื่อ โดยผู้ทำวิจัยจะใช้กระบวนการสร้างสรรค์เป็นเนื้อหาการ์ตูนและแอนิเมชันขึ้นใหม่ในการทำวิทยานิพนธ์

ข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ให้ความสนใจในการศึกษาต่อ มีดังนี้ ผลงานการ์ตูนหรือแอนิเมชันที่ถูกนำมาศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นของประเทศญี่ปุ่น หรือทางฝั่งดิสนีย์ แต่ยังไม่พบงานดังกล่าวของภูมิภาคเอเชียหรือฝั่งยุโรป และศึกษาการ์ตูนกับเด็กและเยาวชนมักจะเน้นหนักไปที่การ์ตูนควรจะถูกฝึกคุณธรรม จริยธรรมมากกว่าแง่มุมอื่น และแง่มุมที่ควรให้การส่งเสริม คือ การสร้างสรรค์ของผู้ทำวิทยานิพนธ์เอง

สื่อพื้นบ้านและสื่อประเพณี

วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทสื่อพื้นบ้านและสื่อประเพณี พบเล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2530 และมี 28 เล่ม การศึกษาสื่อพื้นบ้านนี้จะเป็นยุคแรกๆ ของทั้งวิทยานิพนธ์ทางด้านสื่อพื้นบ้านและการศึกษานิเทศศาสตร์เชิงปฏิฐานนิยม ในฐานะที่สื่อเป็นเครื่องมือในการอบรมบ่มนิสัย หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะในชนบท และเน้นการศึกษาองค์ประกอบภายในเป็นหลัก เช่น คุณลักษณะ องค์ประกอบศิลป์ ความสุนทรียะ และกระบวนการสื่อสารในฐานะเป็นสื่อบันเทิงคดี ตลอดจนสนใจศึกษาภูมิหลังและกระบวนการคิดของศิลปิน/กลุ่มศิลปิน ที่มีอิทธิพลที่มีต่อผลงาน และศึกษาตัวผู้รับสารในแง่พฤติกรรม การเปิดรับสื่อ การรับรู้ประโยชน์ และความพึงพอใจที่ผู้รับสารมีต่อสื่อพื้นบ้าน ในเชิงโครงสร้างเน้นที่การศึกษากลยุทธ์และวิธีการสื่อสารผ่านสื่อใหม่ๆ จากการผลิตสื่อและการปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน เพื่อสืบทอดและรักษาสื่อพื้นบ้านให้คงอยู่ได้ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการวิจัยเพียง 1 เล่มเท่านั้น ที่สนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการข้ามวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลง บทบาทหน้าที่ และ

แบบแผนการข้ามพันวัฒนธรรมของจิ๋วในประเทศไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ข้อสังเกตที่พบจากการศึกษาสื่อพื้นบ้านและสื่อประเพณีนั้นเมื่ออยู่ภายใต้สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการวิจัยวิจัยจะมุ่งไปที่สื่อมีบทบาทในการช่วยเหลือและสร้างการพัฒนาคนและสังคมชนบทให้ดีขึ้น แต่ถ้าอยู่ภายใต้สาขาการสื่อสารมวลชนประเด็นที่เห็นชัดคือการดูบทบาทค่านิยมและการเปรียบเทียบการใช้บทบาทนั้นกับสื่อมวลชน โดยเฉพาะโทรทัศน์ รวมทั้งการปรับตัวให้ทันสมัย แต่เมื่ออยู่ในสาขาวิชาพาณิชยศาสตร์และการสื่อสาร การแสวงหาความรู้จะมุ่งมองไปในตัวสื่อเอง คือกระบวนการสื่อสารและสุนทรียรูปหรือสุนทรียลักษณ์ที่ปรากฏในสื่อเหล่านั้น ๆ

ละครเวที

วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทละครและการแสดงบนเวที เล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2543 มีจำนวน 20 เล่ม โดยมีภาพรวมการศึกษาครั้งนี้ เน้นการวิเคราะห์การแสดงละครเวที บทละครที่มีอยู่แล้วเพื่อศึกษาความหมาย และกระบวนการสื่อสารประเด็นทางสังคมของกลุ่มละครต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการสื่อสารของศิลปินละครหรือกลุ่มละครที่มีอยู่ในสังคมกับการสร้างสรรค์ละครเวทีขึ้นมาใหม่ พื้นที่สำหรับการแสดง และการประเมินคุณค่าสุนทรียประโยชน์ ตลอดจนกระบวนการสร้างสรรค์กระบวนการสื่อสารของคณะละครเวที รวมทั้งการศึกษากระบวนการฝึกฝนตนเองของนักแสดง และวิทยานิพนธ์ในกลุ่มหัวข้อนี้จะเน้นกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน โดยมีโจทย์วิจัยกำหนดว่าจะสื่อสาร “ประเด็น” ที่ต้องการผ่านศิลปะการออกแบบให้ทั้งสื่อและสารเป็นเนื้อเดียวกัน

ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาพบว่า วิทยานิพนธ์มีทั้งเป็นลักษณะการค้นคว้าสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่จากการปฏิบัติและผลลัพธ์ของการปฏิบัติ (Practice-Based Performance) กับ การวิจัยที่สนใจธรรมชาติของการปฏิบัติที่จะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ และให้ความสำคัญกับกระบวนการของการปฏิบัติ (Practice-Led Performance) หรือกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางเชิงทฤษฎีสร้าง “คู่” หรือ “ลาน” สำหรับผู้ที่สนใจจะสร้างสรรค์งาน ทั้งนี้ศิลปินหรือนักแสดงที่ศึกษาละครเวที แม้จะไม่ได้เป็นผู้สร้างสรรค์งานใหม่ขึ้นมา แต่การย้อนกลับไปดูถึงกระบวนการและผลของ

สิ่งที่เกิดขึ้น คือการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งที่ได้เข้าไปศึกษา ซึ่งอาจจะเพิ่มมุมมองเรื่องการศึกษาตนเอง การศึกษาสะท้อนกลับ (Self-Reflexive) เพื่อตั้งองค์ความรู้จากตัวผู้ศึกษาเองด้วย

วรรณกรรม

วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทวรรณกรรมเล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2541 มีจำนวน 8 เล่ม โดยมีภาพรวมการศึกษาครั้งนี้การศึกษาวรรณกรรมจึงเน้นที่การวิเคราะห์เนื้อหา และรูปแบบ โดยส่วนของเนื้อหานั้นจะพบในส่วนของเรื่องการเมืองประโยชน์เชิงคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาที่สะท้อนจากเนื้อหาวรรณกรรมเป็นหลัก และให้ความสนใจกับการศึกษาคุณลักษณะ หรือองค์ประกอบบางประการ เช่น อัตลักษณ์ในเนื้อหา อารมณ์ขันที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง รวมทั้งเน้นศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ กระบวนการสื่อสาร ภูมิหลังของผู้ประพันธ์ที่มีผลต่องานเขียน

ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาพบว่า การศึกษาในประเด็นนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ศึกษาส่วนใหญ่ เริ่มที่การศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรมที่เป็นเสมือนภาพสะท้อนสังคม เพื่อเป็นการเปิดมุมมองด้านความเชื่อมโยงระหว่างสังคมและวรรณกรรม วรรณกรรมและยังคงไม่ได้แยกขาดจากกัน

ละครวิทยุ

วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีประเภทละครวิทยุ เล่มแรกปรากฏในปี พ.ศ. 2537 และเล่มสุดท้าย ปี 2549 คือมีแค่ 2 เล่ม เท่านั้น โดยมีภาพรวมการศึกษาครั้งนี้ การศึกษาเน้นย้ำในเนื้อหาและการถ่ายทอดตรงตามอัตลักษณ์ของละครวิทยุทั้งสองคณะที่เป็นประชากรในการศึกษา คือ คณะเกศทิพย์กับคณะรังสิมันต์

ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาพบว่า แม้ว่าในปัจจุบันยังมีละครวิทยุให้ฟังอยู่ อาทิ ละครวิทยุเฉพาะกิจของคลื่นวิทยุลูกทุ่งมหานคร หรือรายการละครวิทยุผี ซึ่งก็ยังออกอากาศอยู่ แต่อาจจะเพราะละครวิทยุไม่ใช่สื่อบันเทิงหลักหรือสื่อบันเทิงในกระแส ความสนใจในการศึกษาจึงน้อยไปด้วย

2. ภาพรวมของประเด็นในการศึกษาแบบรวมสื่อบันเทิงคดี

จากประเด็นภาพรวมทั้งหมดของสื่อทั้ง 9 ชนิดของวิทยานิพนธ์ที่ใช้ศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหา รูปแบบบริบท จะเห็นเป็นประเด็นของการนับการจัดกลุ่มประเภทของเนื้อหา มาถึงการวิเคราะห์หัวข้อเพื่อค้นหาความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ จนมาถึงการเปรียบเทียบเนื้อหาและการนำเสนอเนื้อหาเหล่านั้นไปตามรูปแบบของสื่อที่ต่างกัน ตามมาด้วยบทบาทและหน้าที่ของสื่อ โดยพิจารณาเนื้อหาที่มีบทบาทในการสร้างสรรค์ พัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม หรือสั่งสอน ชัดเจนปราชาชนภายใต้โครงสร้างทางสังคม

2. ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะหรือกระบวนการสื่อสาร จะมีความคล้ายและสืบเนื่องจากการศึกษาเนื้อหาและรูปแบบ แต่จะเพิ่มเติมที่ดูคุณลักษณะเฉพาะของสื่อ และพยายามพิจารณาคุณค่าภายในของตัวสื่อเอง ประเด็นทางด้านสุนทรียะหรือการเล่าเรื่องแบบดูความสัมพันธ์ของโครงสร้างก็จะเด่นชัดยิ่งขึ้น

3. ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับศิลปิน ผู้สร้างสรรค์และผู้ผลิต จะเห็นว่าปุมหลังของผู้กำกับภาพยนตร์ที่มีผลต่องานมีการศึกษามากที่สุด และตามมาด้วยอัตลักษณ์ของศิลปิน นักแสดง ทั้งศิลปินเดี่ยวและกลุ่ม นักร้องกับภาพลักษณ์และกระบวนการสื่อสารของผู้กำกับกับนักแสดง และการศึกษาการพัฒนาตนเองของศิลปินหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแสดง

4. ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการควบคุมสื่อ จะมี 2 ประเด็นใหญ่ คือ การควบคุม อาทิ การเซ็นเซอร์โดยมองทั้งกระบวนการและผลกระทบ กับการสร้างมาตรฐานสื่อที่ดี

5. ประเด็นการศึกษาธุรกิจและอุตสาหกรรมสื่อ ก็จะมีประเด็นด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมสื่อ การผลิต การนำเข้า ส่งออก การไหลเวียนของสื่อบันเทิงคดี ปัจจัยแห่งการเติบโตหรือถดถอยของอุตสาหกรรม รวมทั้งประเด็นโครงสร้างสื่อมวลชน

6. ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับผู้รับสารและผู้บริโภค จะเห็นประเด็นหลักคือศึกษาความพึงพอใจ การรับรู้ ทักษะคิด รวมทั้งการนำไปใช้ ซึ่งจะมีทั้งมองว่าสื่อมี

อิทธิพลอย่างไรหรือสื่อทำอะไรกับผู้รับและประเด็นที่ผู้รับเลือกสื่อได้จึงเป็นการศึกษาว่าผู้รับทำอะไรกับสื่อ

7. ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาสื่อผสมผสาน การข้ามสื่อ ข้ามวัฒนธรรม จะเน้นที่ดูการข้ามสื่อและการดูสัมพันธ์ที่ต่างสื่อ ต่างชาติและต่างวัฒนธรรม โดยดูการถ่ายทอดหรือปรับเปลี่ยนความหมาย

8. ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ใหม่ ของนักวิจัย จะเป็นการศึกษาแบบสร้างสรรค์และปฏิบัติการของนักวิจัย เพื่อทดสอบ ทดลอง หรือหาแนวทางใหม่ๆ กับเนื้อหา รูปแบบและวิธีการ ซึ่งจะเน้นไปในทางการผสมผสานหรือสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม เพื่อนำไปตอบวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

3. ภูมิทัศน์สื่อบันเทิงคดีที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและการศึกษาทางด้านนิเทศศาสตร์

เพื่อให้สามารถมองเห็นความเป็นมาของภูมิทัศน์ของสื่อบันเทิงคดีที่ปรากฏอยู่ในงานวิทยานิพนธ์ทั้ง 333 เล่ม ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนของคณะนิเทศศาสตร์ ซึ่งการมองย้อนกลับไปภูมิทัศน์ของสื่อและหลักสูตรการเรียนการสอนจะทำให้มองเห็นความเป็นมาเพื่อมองหาความเป็นไป จากการทบทวนนี้จะสามารถทำให้มองเห็นแนวโน้มทิศทางของการศึกษาสื่อบันเทิงคดีในอนาคตได้ชัดเจนขึ้นได้เช่นกัน

เมื่อนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาจัดประเทศ โดยแบ่งช่วงออกเป็นช่วงละ 10 ปี พบว่าในช่วงที่ 1 ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530-2539 วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีปีแรกที่พบคือปี 2530 เป็นการศึกษาสื่อพื้นบ้าน จากสาขานิเทศศาสตร์ พัฒนาการ ภาพรวมของแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ในช่วงทศวรรษนี้ มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลหรือระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในยุคนี้คือการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่ไปกับการดูกระบวนการผลิตสื่อในช่องทางต่าง ๆ อาทิ ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ เพื่อดูว่าบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้นมีอย่างไรต่อผู้ชมหรือสังคม กล่าวคือเป็นการศึกษาสื่อบันเทิงคดี โดยมีโครงสร้างแบบ S-M-C-R เป็นแนวทางในการศึกษาทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอนของคณะนิเทศศาสตร์ที่ถูกแบ่งออกเป็น สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ

และสาขาวิชาการสื่อสารมวลชน โดยวิธีวิทยาการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัยในยุคสมัยนั้น มองการแสวงหาความรู้ว่าจำเป็นจะต้องเป็น 'วิทยาศาสตร์' และ สื่อถูกมองในฐานะเครื่องมือ การสื่อสารที่ทรงอิทธิพลต่อผู้ชมไม่ว่าจะเป็น 'สื่อเย็น' อย่างหนังสือพิมพ์ หรือ 'สื่อร้อน' อย่าง วิทูร โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ล้วนมีอิทธิพลต่อคนดูไม่มากก็น้อย ตามทฤษฎีกระสุนปืน หรือเข็มฉีดยาที่สามารถชวนเชื่อชักจูงผู้คนได้อย่างสมบูรณ์ หรือมีอิทธิพลในการสร้างการรับรู้ทางสังคมให้กับบุคคล หรือมีพลังอำนาจในการกำหนดวาระทางสังคมได้ จึงปรากฏทิศทางการทำวิทยานิพนธ์ที่มุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการของสื่อแต่ละประเภท แนวทางการนำสื่อไปใช้เพื่อพัฒนาสังคม ศึกษาเพื่อการมองหาคำคิด ความเชื่อ รูปแบบ หรือเนื้อหาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่ถูกสะท้อนผ่านสื่อ การประเมินเนื้อหาเชิงจริยธรรม รวมทั้งพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของผู้คนในสังคม กล่าวได้ว่า สื่อบันเทิงคดี ถูกมองในฐานะของเครื่องมือที่จะถูกนำไปใช้ให้เกิดผลกระทบต่อสังคม ต่อความคิดของผู้คน มากกว่าที่จะมองสื่อบันเทิงคดีในเชิงสุนทรียะ แม้ว่าจะปรากฏความสนใจในการศึกษาสื่อพื้นบ้านอยู่บ้าง แต่เป็นการศึกษาเพื่อมองหาคำคิด ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี การดำเนินชีวิต ที่ถูกสะท้อนผ่านการแสดงหรือสื่อพื้นบ้านมากกว่าที่สนใจในเชิงสุนทรียะหรือศิลปะที่มีคุณค่าทางวิชาการด้วยตนเอง

ต่อมาในช่วงที่ 2 ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540-2549 ทิศทางการศึกษาวิทยานิพนธ์ในทศวรรษนี้ยังเป็นไปในแนวทางที่สืบเนื่องจากทศวรรษก่อนหน้า ที่ให้ความสนใจในเชิงแนวคิดแบบจำลองการสื่อสาร สนใจศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสาร ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตัวผู้รับสาร แต่มีการขยายขอบเขตไปสู่การมองเชิงโครงสร้างของอุตสาหกรรมสื่อบันเทิงคดีในเชิงการตลาด และการมองเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้รับสาร กล่าวคือ ไม่ได้มีความสนใจในการศึกษาสื่อบันเทิงที่ส่งอิทธิพลไปสู่ผู้รับสารทางเดียวเท่านั้น หากมองผู้รับสารที่มีลักษณะเชิงรุกมากขึ้น ในฐานะที่มีพลังอำนาจในการตัดสินใจเลือกเปิดรับสื่อ ตามความสนใจและประโยชน์การใช้สอยของตนเอง แม้จะมีการให้ความสนใจกับกระบวนการเล่าเรื่องของเรื่องเล่าเชิงวรรณกรรมที่ถูกนำมาใช้แบบข้ามสื่อ แต่ยังเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อมองหาคำคุณลักษณะ

ทางสังคม วัฒนธรรมบางประการที่ถูกสะท้อนออกมาจากตัวสื่อที่ส่งต่อทัศนคติของผู้รับสาร ประกอบกับการวิเคราะห์เชิงบริบทที่นำเอาศาสตร์ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มาใช้ในการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ว่าบริบทแวดล้อมสื่อบันเทิงคดีนั้นส่งผลต่อการสร้างสรรค์หรือตีความหมายของผู้รับสารหรือไม่ อย่างไร กล่าวคือ แนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเริ่มมีความสนใจในการนำเอาบริบททางสังคมเชิงประวัติศาสตร์ หรือผู้สร้างสรรค์สื่อบันเทิงเข้ามาประกอบการวิเคราะห์ นอกจากนี้ ในช่วงทศวรรษนี้จะมีการขยายขยายสาขาการเรียนการสอนเพิ่มเติมจากสาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ และสาขาวิชาการสื่อสารมวลชน เพิ่มเติมสาขาวิชาทางวิทยา เข้ามาในหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีความเฉพาะทางมากขึ้น

แนวคิดที่ปรากฏในการทำวิทยานิพนธ์ในทศวรรษนี้ยังปรากฏเรื่องการทำความเข้าใจตัวบทหรือวิเคราะห์บทในประเด็นที่เปิดกว้างมากขึ้น เริ่มมีการขยายไปสู่ประเด็นความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในสื่อ แม้จะเป็นเพียงการศึกษาพัฒนาการของการนำเสนอภาพของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศก็ตาม ทั้งยังมีการศึกษาสื่อบันเทิงคดีในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่ถูกนำไปใช้ในการต่อรองทางวัฒนธรรม ชนชั้น เพศสภาพ และเชื้อชาติ ของผู้สร้างสรรค์ผลหรือผู้รับสาร โดยมีทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนา เช่นเดียวกับในแง่ประเภทสื่อที่ถูกศึกษาเริ่มมีการขยายขยายขอบเขตไปสู่ วรรณกรรม หนังสือเด็ก การ์ตูน จากเดิมที่มักให้ความสนใจภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ และเริ่มปรากฏร่องรอยการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) ที่ใช้แนวทางการผสมผสานทางวัฒนธรรมมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการสร้างสรรค์ผลงานนั้นจากสาขาวิชาทางวิทยา กล่าวได้ว่า สื่อบันเทิงคดีเองเริ่มถูกมองในฐานะงานศิลปะที่มีความเป็นศิลปะ และมีความสุนทรียะที่คุณค่าเชิงวิชาการด้วยตนเองตามแนวคิดเรื่องสุนทรียศาสตร์

ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2550-2558 ทิศทางการศึกษาวิทยานิพนธ์ในทศวรรษนี้ ค่อนข้างมีความแตกต่างหลากหลายกว่าในสองทศวรรษแรกอย่างเห็นได้ชัด ด้านสาขาวิชาที่ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรให้มี

ความหลากหลายมากขึ้น มีการเพิ่มเติมสาขาวิชา คือ สาขาวิชาสื่อสารการแสดง สาขาวิชาการภาพยนตร์ และการบูรณาการสาขา อาทิ กลุ่มวิชาการสื่อสารเชิงสุนทรียะ และบันเทิงคดี กลุ่มวิชาสื่อสารการแสดงและสื่อบันเทิงเข้าไปในหลักสูตร ภาพรวมของวิทยานิพนธ์ที่เกิดขึ้นในทศวรรษนี้จึงมีลักษณะที่เริ่มเกิดการบูรณาการและผสมผสานศาสตร์ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มาใช้ในการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ กล่าวคือมีการนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มาใช้อย่างลุ่มลึกมากขึ้น นิเทศศาสตร์ศึกษามีใช้การศึกษาแต่เพียงตัวสื่อที่ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่คือการบูรณาการเชิงวิชาการและองค์ความรู้จากศาสตร์อื่นเพื่อจะให้เกิดมุมมองต่อสื่อบันเทิงคดีที่รอบด้านมากขึ้น ผ่านการหยิบยืมเอาทฤษฎีมาเป็นเสมือนแว่นตาในการส่องและวิเคราะห์สื่อ เช่น แนวคิดเรื่องสัญวิทยา แนวคิดจิตวิเคราะห์ แนวคิดสตรีนิยม แนวคิดเรื่องการสร้างความหมายและผลิตซ้ำเชิงวาทกรรม การทำให้เกิดแง่มุมในการวิเคราะห์และสังเคราะห์สื่อที่ลุ่มลึกและเปิดมุมมองใหม่ให้กับการศึกษาเชิงนิเทศศาสตร์ที่มีขอบเขตกว้างขึ้นไปอีก

ในทศวรรษของการศึกษานี้ยังพบว่า มีการนำเอาแนวคิดเรื่องสัมพันธ์บทและการเชื่อมโยงเนื้อหามาใช้ แสดงถึงการมองเห็นความลึกลับของสื่อเองว่า ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประพันธ์นั้นไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในสื่อแต่ละประเภทอีกต่อไป หากแต่สารที่เกิดขึ้นสามารถที่จะเคลื่อนย้าย ถ่ายเท รวมทั้งให้ความหมายใหม่ได้จากกระบวนการผสมผสานสื่อเข้าด้วยกัน มากไปกว่านั้นไม่เพียงแต่การมองว่าสื่อผสมผสานกันเองได้ ตัวสารเองก็เกิดการผสมผสานกันได้อย่างข้ามเขตพรมแดนรัฐชาติ การสร้างสรรค์ผลงานเชิงบันเทิงคดีสามารถเกิดขึ้นจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน หรือการปรับแปรของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถูกหยิบไปใช้ในบริบทอื่นอย่างเป็นอิสระมากขึ้น โดยไม่ถูกจำกัดโดยหลักเชิงภูมิศาสตร์ เชื้อชาติ หรือเวลา หรือถูกจำกัดด้วยเชื้อชาติของตัวผู้ทำการศึกษาที่จะเข้าใจวัฒนธรรมของชนชาติอื่น อาทิ การศึกษาละครโทรทัศน์เกาหลี การศึกษาภาพยนตร์เยอรมัน นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเชิงวิพากษ์ที่มุ่งเน้นทำการศึกษาวาทกรรม หรือทัศนคติบางอย่างของสังคมที่แฝงมาในรูปแบบของสื่อบันเทิงคดี ผ่านการใช้มุมมองเชิงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อสังเคราะห์วาทกรรมที่ถูก

ซ่อนเอาไว้ออกมา ในฐานะที่สื่อบันเทิงคดีมีส่วนในกระบวนการประกอบสร้างความหมายของสังคมเช่นกัน

แนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ที่โดดเด่นของทศวรรษนี้ คือ การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) ทำให้เห็นว่านิสิตไม่เพียงแต่ทำการศึกษาเพื่อเข้าใจตัวสื่อสาร หรือผู้รับสารเท่านั้น แต่ยังคิดค้น พัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ผลงานออกมา ผ่านการนำเอาสื่อบันเทิงคดีมาผสมผสานเข้ากับแนวคิดเชิงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดการรับรู้สุนทรียภาพ รวมทั้งก่อให้เกิดแนวทางของกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานแบบใหม่ๆ ที่ไร้ขอบเขตและมีความร่วมสมัย กล่าวได้ว่า สื่อบันเทิงคดีเอง เริ่มมองเห็นแง่มุมมองของความเป็นศิลปะ ความสุนทรียะ และการรับรู้สุนทรียภาพของตนเองในฐานะที่มีคุณค่าในเชิงวิชาการแล้วเช่นกัน ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2558 ถึงปัจจุบันจะเห็นว่าเป็นช่วงของ Digital Disruption ที่ภูมิทัศน์ของสื่อ จะเน้นหนักในเรื่องราวการมองการสร้างสรรคเนื้อหาที่แตกต่างกันไปตามแพลตฟอร์ม (Platform) โดยเฉพาะดิจิทัลแพลตฟอร์ม

บทสรุป การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

เมื่อมองย้อนจากเส้นทางการศึกษาของคณะนิเทศศาสตร์จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการทัศน์ของระบบการศึกษาที่ถูกนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ตามแต่ละยุคสมัยที่เปลี่ยนผ่านไป ทั้งในแง่ของรูปแบบสื่อ รูปแบบเนื้อหา พันธกิจที่สื่อมีต่อสังคม ตลอดจนวิธีการนำเสนอและอิทธิพลที่มีต่อผู้รับสาร ซึ่งภาพรวมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประเด็นการศึกษาและกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบันเทิงคดีแบ่งได้เป็น 3 หัวข้อ คือ (1) ปฏิธานนิยม เนื้อหา บริบท คุณค่า บทบาท หน้าที่ โครงสร้าง การสร้างมาตรฐาน การควบคุม ผู้รับสาร (วัตถุประสงค์ การส่งเสริมจริยธรรม การนำไปใช้) (2) สุนทรียนิยม/รูปลักษณะนิยม รูปแบบองค์ประกอบภายใน กระบวนการเล่าเรื่อง การหาสัมพันธ์บทความ ธรรมชาติของสื่อ ผู้รับสาร (ความเข้าใจ ความชื่นชอบ ทัศนคติ) และ (3) ปฏิบัตินิยม การทดลอง การ

สร้างสรรค์ ผู้รับสาร (การรับรู้และการให้ข้อคิด ความรู้สึกต่อการแสดง)

เห็นได้จากแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ในยุคเริ่มแรกที่เน้นศึกษาสื่อในแง่มุมมองของหน้าที่และบทบาทของสื่อที่มีต่อสังคม ในยุคถัดมาสื่อถูกให้ความสนใจในแง่มุมมององค์ประกอบสื่อ กล่าวได้ว่าเป็นการแสวงหาความรู้ที่ให้ความสนใจในแง่อรรถประโยชน์ของสื่อ เห็นได้จากแนวคิดทฤษฎีเรื่องเล่าและการเล่าเรื่องถูกนำมาใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบันเทิงคดีสูงถึง 91 เล่มจากจำนวน 333 เล่ม แม้กระทั่งเมื่อมีการเปิดการเรียนการสอนสาขาสื่อสาร การแสดงและการภาพยนตร์ วิทยานิพนธ์ก็ยังคงเน้นไปที่ การศึกษาองค์ประกอบภายในของสื่อ เน้นที่รูปแบบ (Form) มากกว่าที่จะให้ความสนใจในแง่มุมมองสุนทรียะ หรืองานสร้างสรรค์ (Creative Research / Practice as Research) แม้ว่าจะไม่สามารถเหมารวมได้ว่าวิทยานิพนธ์ในยุคต่าง ๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด เพราะยังคงมีวิทยานิพนธ์บางเล่มที่เลือกใช้ทฤษฎีที่แตกต่างออกไป อาทิ ศาสตร์แนวคิดกามสูตร แนวคิดจิตวิเคราะห์/จิตวิทยา แนวคิดภาษาลิ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการนำเอาทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์ประยุกต์ใช้เข้ากับแนวคิดทางด้านปรัชญา จิตวิทยาหรือแนวคิดด้านอักษรศาสตร์ แม้ว่าจะเป็นสัดส่วนที่ไม่มากนักก็ตาม แต่วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้วิธีการศึกษาที่สอดคล้องกับกระบวนทัศน์ทางความรู้ของยุคสมัยนั้น ๆ อยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุปภาพรวมของการสังเคราะห์วิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดี สามารถแบ่งการอธิบายตามกรอบแนวคิดในแต่ละทศวรรษได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530-2539 ภาพรวมของแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ในช่วงทศวรรษนี้มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลหรือระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในยุคนี้คือการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่ไปกับการดูกระบวนการผลิตสื่อในช่องทางต่าง ๆ อาทิ ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ เพื่อดูว่า บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้นมีอย่างไรต่อผู้ชมหรือสังคม กล่าวคือเป็นการศึกษาสื่อบันเทิงคดี โดยมีโครงสร้างแบบ S-M-C-R เป็นแนวทางในการศึกษาทำวิทยานิพนธ์ สื่อถูกมองในฐานะเครื่องการสื่อสารที่ทรงอิทธิพลต่อผู้ชม ตามทฤษฎีกระแส

ปืนหรือเข็มฉีดยาที่สามารถชวนเชื่อชักจูงผู้คนได้อย่างสมบูรณ์ หรือมีอิทธิพลในการสร้างการรับรู้ทางสังคมให้กับบุคคล หรือมีพลังอำนาจในการกำหนดวาระทางสังคมได้ จึงปรากฏทิศทางการทำวิทยานิพนธ์ที่มุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการของสื่อแต่ละประเภท แนวทางการนำสื่อไปใช้เพื่อพัฒนาสังคม การประเมินเนื้อหาเชิงจริยธรรม รวมทั้งพฤติกรรมที่เปิดรับสื่อของผู้คนในสังคม

ช่วงที่ 2 ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540-2549 ทิศทางการศึกษาวิทยานิพนธ์ในทศวรรษนี้ยังเป็นไปในแนวทางที่สืบเนื่องจากทศวรรษก่อนหน้า ที่ให้ความสนใจในเชิงแนวคิดแบบจำลองการสื่อสาร สนใจศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสาร ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตัวผู้รับสาร แต่มีการขยายขอบเขตไปสู่การมองเชิงโครงสร้างของอุตสาหกรรมสื่อบันเทิงคดีในเชิงการตลาด และการมองเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้รับสาร ต่อมาเริ่มใช้บริบททางสังคมเชิงประวัติศาสตร์ หรือผู้สร้างสรรค์สื่อบันเทิงเข้ามาประกอบการวิเคราะห์ แนวคิดที่ปรากฏในการทำวิทยานิพนธ์ในทศวรรษนี้ยังปรากฏเรื่องการทำ ความเข้าใจตัวบทหรือวิเคราะห์บทในประเด็นที่เปิดกว้างมากขึ้น สำหรับประเภทสื่อที่ถูกศึกษาเริ่มมีการขยายขอบเขตไปสู่ วรรณกรรม หนังสือเด็ก การ์ตูน จากเดิมที่มักให้ความสนใจภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ และเริ่มปรากฏร่องรอยการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) ที่ใช้แนวทางการผสมผสานทางวัฒนธรรมมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน

ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2550-2558 ภาพรวมของวิทยานิพนธ์ที่เกิดขึ้นในทศวรรษนี้เริ่มเกิดการบูรณาการและผสมผสานศาสตร์ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มาใช้ในการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ กล่าวคือมีการนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มาใช้อย่างลุ่มลึกมากขึ้น มีการนำเอาแนวคิดเรื่องสัมพันธ์บทและการเชื่อมโยงเนื้อหา มาใช้ แสดงถึงการมองเห็นความสลับไหลของสื่อเองว่า ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประพันธ์นั้นไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในสื่อแต่ละประเภทอีกต่อไป หากแต่สารที่เกิดขึ้นสามารถที่จะเคลื่อนย้าย ถ่ายเท รวมทั้งให้ความหมายใหม่ได้จากกระบวนการผสมผสานสื่อเข้าด้วยกัน แนวทางการทำวิทยานิพนธ์ที่โดดเด่นของทศวรรษนี้ คือ การวิจัยเชิง

สร้างสรรค์ (Creative Research) ผ่านการนำเอาสื่อบันเทิงคดีมาผสมผสานเข้ากับแนวคิดเชิงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดการรับรู้สุนทรียภาพ รวมทั้งก่อให้เกิดแนวทางของกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานแบบใหม่ๆ ที่ไร้ขอบเขตและมีความร่วมสมัย กล่าวได้ว่า สื่อบันเทิงคดีเอง เริ่มมองเห็นแง่มุมมองของความเป็นศิลปะ ความสุนทรียะ และการรับรู้สุนทรียภาพของตนเองในฐานะที่มีคุณค่าในเชิงวิชาการแล้วเช่นกัน

อภิปรายผล

กรอบแนวคิดสำคัญที่พบในภาพรวมของวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบันเทิงคดี คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สามารถเทียบเคียงกับการปลูกต้นไม้ได้ 3 ลักษณะ

1. การศึกษาแบบทาบกิ่ง ตัดตา เข้าไปให้กับกระบวนการศึกษาสื่อบันเทิงคดีและการทำวิทยานิพนธ์คือ มีต้นตออยู่แล้ว แต่หาแนวทางใหม่ๆ มาต่อยอด กล่าวคือแม้ว่าจะเป็นการศึกษาสิ่งเดิมที่มีการศึกษามาก่อนหน้าแล้ว ไม่ว่าจะเป็นบทละคร เพลง หรือวรรณกรรม แต่ผู้วิจัยความเลือกที่จะบิดมุ่มมองหรือสร้างการตีความแบบใหม่ เพื่อให้เกิดแง่มุมที่มีต่อสื่อหรือสิ่งเดิมชิ้นใหม่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่ต่อยอดขึ้นจากของเดิมไปด้วยนั่นเอง

2. การศึกษาแบบย้ายกระถาง ซึ่งจะแตกต่างกับงานการศึกษาแบบทาบกิ่ง ตัดตา เพราะการศึกษาแบบย้ายกระถางนั้นจะเลือกที่จะเป็นต้นเดิมไม่พยายามเพิ่มเติมแง่มุมอะไรใหม่ๆ แต่เปลี่ยนแคดินหรือภาชนะ กล่าวคือเลือกที่จะศึกษา “สื่อ” และ “สิ่ง” ด้วยวิธีการและกรอบแนวคิดในลักษณะที่ใกล้เคียงกับงานก่อนหน้า แต่อาจจะเปลี่ยนแค่กลุ่มตัวอย่าง หรือกลุ่มเป้าหมาย แต่ยังคงไว้ซึ่งชื่อเรื่องคล้ายกัน วิธีการศึกษาคคล้ายกัน เป็นต้น

3. การศึกษาแบบแตกหน่อใหม่หรืองานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ หรือหาวิธีอธิบายวิธีการสร้างสรรค์ที่ผู้ทำวิทยานิพนธ์ได้ทดลองขึ้น ดังนั้นกระบวนการระหว่างทางขั้นตอนการสร้างสรรค์ต่าง ๆ ล้วนก็นับเป็นองค์ความรู้ทั้งสิ้น

แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในการศึกษาและทำวิทยานิพนธ์สื่อบันเทิงคดีของคณะนิเทศศาสตร์ มีความเป็นไปได้ว่าในอนาคตด้วยภูมิทัศน์ของสื่อที่เปลี่ยนแปลงไป จะทำให้เกิดแนวทางในการศึกษาวิจัยสื่อทั้งในด้านเนื้อหา ช่องทางการสื่อสาร เกิดสื่อประเภทใหม่ๆ เช่น สื่อใหม่ การข้ามสื่อ การผสมผสานสื่อหลากหลายประเภทเข้าด้วยกัน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีส่วนทำให้บทบาทหน้าที่ระหว่างสื่อและผู้รับสารสลับกลับด้านกัน ผู้รับสารจึงเป็นทั้งผู้มีอำนาจในการตัดสินใจและตกอยู่ภายใต้อำนาจของสื่อได้เท่าๆ กัน จากการตัดสินใจเปิดรับข่าวสารของตนเอง เกิดเป็นพลวัตและความสั่นไหวของกระบวนการสื่อสารขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนนำมาซึ่งปรากฏการณ์ใหม่ในวงการนิเทศศาสตร์ทั้งสิ้น ดังนั้น แม้ว่ารูปแบบการสื่อสารและคุณลักษณะองค์ประกอบของสื่อจะยังมีเค้าโครงเดิมอยู่ เช่น มีผู้ส่งสาร สาร รับสาร แต่สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงไป คือ การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างรูปแบบการสื่อสาร รวมทั้งคุณลักษณะองค์ประกอบของสื่อ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้วิธีการในศึกษาวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ทางนิเทศศาสตร์ มีความจำเป็นต้องปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสื่อและสารที่นับวันยิ่งจะทวีความรวดเร็วและแรงขึ้น เพื่อให้ตอบสนองต่อยุคสมัยและภูมิทัศน์ของสื่อที่เปลี่ยนไป ทำให้การทำการวิจัยด้านการสื่อสาร เพื่อการทำความเข้าใจ แสวงหาและสร้างองค์ความรู้ให้กับวงการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ จึงควรมีการปรับกระบวนการทัศน์และมุมมองใหม่ๆ ในการศึกษา เพื่อทำให้เกิดมุมมองที่มีต่อปรากฏการณ์สื่อที่ทันสมัยและรอบด้าน ให้มีพรมแดนทางความรู้ที่ขยายกว้างมากขึ้นตามไปด้วย เพื่อสร้างเกิดมุมมองที่มีต่อเรื่องเดิมในทิศทางใหม่ และสามารถนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ๆ ได้ในท้ายที่สุด

การก้าวข้ามผ่านพรมแดนความรู้จึงเป็นประตูที่สำคัญที่จะนำไปสู่การค้นพบข้อมูล ความรู้ ข้อเท็จจริงแบบใหม่ๆ จากกระบวนการและวิธีของการศึกษา ดังนั้น ในการศึกษาทางนิเทศศาสตร์ควรมีการเปิดกว้างให้เกิดการนำเอามุมมองทางสาขาวิชาอื่น ๆ มาใช้ได้อย่างไหลลื่นมากขึ้น เช่น สังคมศาสตร์หรือมนุษยศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับปรากฏการณ์ในสังคมที่เกิดขึ้น ก้าวพ้นไปจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะในสื่อ ในฐานะที่ปรากฏการณ์ในสังคมเหล่านั้นก็คือ วัฒนธรรมของสังคม และวัฒนธรรมในแง่หนึ่ง

ก็รูปแบบการสื่อสารหรือการแสดงแบบหนึ่ง การมองวิธีการแสวงหาความรู้โดยที่ไม่แยกส่วนขอบเขตของวิชาการออกจากกัน จะทำให้เกิดมุมมองที่มีต่อปรากฏการณ์อย่างครอบคลุมมากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

เนื่องจากงานวิจัยนี้ มุ่งมองเรื่องสถานะองค์ความรู้ในสื่อบันเทิงคดีและหาช่องว่างที่จะเสนอแนะแนวทางในการเติมเต็มประเด็นในการวิจัย ผู้วิจัยจึงแบ่งข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตดังนี้

1. ข้อเสนอแนะประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาเนื้อหาและความสัมพันธ์กับสื่อ

ประเด็นในการศึกษาสื่อในการทำวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบันเทิงคดีในอนาคตที่มีแนวโน้มน่าสนใจ คือ การศึกษาเชิงสัมพันธ์ หรือข้ามสื่อ นั้น อาจมองเรื่องการย้ายสื่อในรูปแบบ “เหล่าเก่าในขวดใหม่” โดยชี้ประเด็นให้เห็นเรื่องรสนิยมที่ยังคล้ายคงเดิมของผู้บริโภคในแง่ของเนื้อหาเชิงวัฒนธรรมประชานิยม ผ่านมุมมองหรือกรอบแนวคิดปรัชญาและแนวคิดของละครประชาชน (Popular Theatre) โดยการนำคุณลักษณะที่พบมาอธิบายปรากฏการณ์ หรือนำปรากฏการณ์ไปเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีจะทำให้เห็นถึงคุณลักษณะเฉพาะของสื่อประชาชนก็จะทำให้ตัวของมันเองมีคุณค่าในคุณลักษณะของสื่อเอง ที่สามารถนำมาอธิบายเชิงวิชาการในฐานะองค์ความรู้ได้มากกว่าการใช้วาทกรรมน้ำเน่า ดังนั้นการหาคำตอบในเชิงวิเคราะห์ว่า “น้ำเน่า” จริง ๆ คืออะไร มีความสำคัญและสัมพันธ์กับสังคมอย่างไร ใช้วิธีการค้นหาเชิงประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อจะทำให้เห็นถึงบริบทและปัจจัยภายนอกที่อยู่รอบสื่อ จะทำให้เกิดมุมมองที่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสื่อและสังคมที่มีใช้วาทกรรมที่ยอมรับเป็นแนวทางและนำมาใช้ต่อ ๆ กัน เช่น เนื้อหาในลิเกถูกนำเสนอซ้ำในละครหลังข่าวในลักษณะใด ตัวสื่อเปลี่ยน แต่เนื้อหาที่มีวัฒนธรรมและความเชื่อหรือมายาคติแฝงไว้เป็นอย่างไร ซึ่งจะแตกต่างจากการมองว่าเมื่อนำลิเกไปแสดงผ่านสื่อโทรทัศน์จะต้องปรับอย่างไร ซึ่งอาจมองในประเด็นว่าเนื้อหาในการศึกษาเหมือนเดิม แต่

เปลี่ยนไปตามสื่อ มีสื่อใหม่มาก็จะดูว่ามีองค์ประกอบอย่างไร

ประเด็นที่น่าสนใจถัดมา คือ ประเด็นความสัมพันธ์ของประเภทของสื่อ (Genre) พบว่าแนวคิดที่สัมพันธ์กับรสและภาวะในการศึกษางานสื่อบันเทิงคดี รสและภาวะเหล่านี้ส่งผลกับเนื้อหาของสื่อ แต่มุมมองในการศึกษายังคงถูกจำกัดอยู่แค่การใช้แนวคิดเรื่องอารมณ์ขันและความตลกเป็นจำนวนมากที่สุด ตามมาด้วยรสด้านความกลัว สยองขวัญ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าไม่พบว่ามีการศึกษาถึงเรื่องอารมณ์หรือภาวะด้านอื่น เช่น แนวคิดเรื่องความเศร้าหรือความโกรธ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า สื่อบันเทิงคดีด้านตลกขบขันและเรื่องเกี่ยวกับผีหรือความสยองขวัญถูกใช้เป็นตัวอย่งในการศึกษามากที่สุด และอารมณ์ในด้านอื่นถูกละเลยไปจากการศึกษาสื่อบันเทิงคดี

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การศึกษาภาพยนตร์ประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อมองย้อนกลับเข้ามาที่แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับภาพยนตร์ในคณะนิเทศศาสตร์ พบว่า ยังมีองค์ความรู้และการศึกษาเกี่ยวกับภาพยนตร์ประเทศเพื่อนบ้านไม่มากนัก ส่งผลให้หนังสือหรือตำราที่ต่างชาติศึกษาก็มีน้อยมากตามไปด้วย ส่วนใหญ่หนังสือที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับภาพยนตร์ต่างประเทศมักเป็นเพียงแค่การรวมเล่ม หนึ่งไทย หนึ่งกัมพูชา หนึ่งสิงคโปร์ หนึ่งฟิลิปปินส์ หรือหนึ่งจากหลายๆ สัญชาติเข้าด้วยกัน ไม่มีการศึกษาเชิงลึกลงไปในภาพยนตร์ของแต่ละประเทศว่ามีลักษณะอย่างไร มีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างไรบ้างที่ส่งผลต่อการเกิดภาพยนตร์ในยุคต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ หรือการศึกษาสื่อบันเทิงคดีแบบภูมิปัญญาตะวันออก หรือภูมิปัญญาตะวันตก เพื่อหาคุณลักษณะร่วมหรือต่างบางประการ ไว้เป็นแนวทางพื้นฐานสำหรับการสร้างสรรค์สื่อต่อไป

นอกจากนี้แม้ว่าแนวคิด ทฤษฎี จะสามารถหยิบยืมมาใช้ได้จากงานวิจัยเล่มเก่าๆ แต่ผู้ทำวิทยานิพนธ์ควรจะค้นคว้าและหามุมมองแบบเฉพาะของแนวคิดเหล่านั้นมาใช้กับงานของตนเอง มากกว่านำทฤษฎีละเอียดของแนวคิดที่นำมาใช้มาใช้ไว้ในบทแนวคิด ทฤษฎี หรือการนำตัวทฤษฎีแม่บท เช่น ทฤษฎีการเล่าเรื่อง (Narrative) แต่ไม่เจาะลงหา

ประเภทของการเล่าเรื่องที่มีพัฒนาการและหลากหลายรูปแบบ จะนำทฤษฎีแบบไหนมาใช้ในงานของตน

2. ข้อเสนอแนะประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาตัวสื่อหรือช่องทางสื่อสาร

ประเด็นในการศึกษาสื่อในการทำวิทยานิพนธ์ด้านสื่อบันเทิงคดีในศตวรรษที่ 21 แน่นนอนว่าภูมิทัศน์สื่อได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่จากความพร้อมด้านเทคโนโลยี ทำให้เกิดแพลตฟอร์ม (Platform) ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น อาทิ ยูทูป บล็อกเกอร์ ไลน์ทีวี การไลฟ์ ช่องทางในการสื่อสารที่เปลี่ยนไปเหล่านี้ย่อมทำให้เกิดเนื้อหาสื่อแบบใหม่ และประสบการณ์ของผู้รับสารแบบใหม่ ดังนั้นในการศึกษาและทำวิทยานิพนธ์ของสื่อบันเทิงจึงควรมีการปรับตัวจับตามอง และให้ความสนใจกับปรากฏการณ์ใหม่ของภูมิทัศน์สื่อนี้ด้วย รวมทั้งพิจารณาความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่มีอยู่ เมื่อช่องทางสื่อสารเปลี่ยนแปลงไป การนำเอาเรื่องเล่าจากสื่อเดิมสู่สื่อใหม่นั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อตัวสาร ต่อตัวผู้รับสาร ทั้งในแง่เนื้อหาและรส ภาวะ เช่น การย้ายช่องทางสื่อสารจากนิยายอ่านเล่ม เป็นนิยายออนไลน์ จะมีผลอะไรเกิดขึ้นบ้าง ทั้งในแง่ของผู้รับสาร วิธีการ รวมทั้งวิธีในการนำเสนอที่ต่างไปจากเดิม

3. ข้อเสนอแนะประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาผู้รับสาร

จากประเด็นเรื่องการเปลี่ยนไปของภูมิทัศน์สื่อ แน่นนอนว่าผลที่ตามมาคือมีการเปลี่ยนไปของความคาดหวังและรสนิยมของผู้รับสาร เป็นเหตุให้ลักษณะของกลุ่มผู้รับสารที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น การสนใจให้การศึกษาตัวผู้รับสารจึงเป็นประเด็นที่ควรพิจารณาในการสร้างสื่อ อาทิ Sukanya Sompiboon (2012) ได้กล่าวถึงคนดูที่เป็นคนชั้นกลางกับชาวบ้านว่ามีจุดมุ่งหมายในการชมการแสดงบันเทิงต่างกัน หรือกลุ่มผู้รับสารที่ดูเพื่อความเพลิดเพลินเป็นหลักกับกลุ่มที่เน้นประเด็นเนื้อหาสารแบบหนัก (Hard Message) เป็นหลัก กลุ่มผู้รับสารที่มีความต้องการและเป้าหมายในการเปิดรับสื่อที่ต่างกันเหล่านี้ ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ผลงานบันเทิงคดีขึ้นทั้งสิ้น เพื่อให้สารที่ถูกส่งออกไปตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่ต่างกัน ซึ่งประเด็นนี้มี

ตัวอย่างในเชิงปฏิบัติที่เรียกว่า Production and Reception ซึ่งเป็นการให้ความสนใจศึกษาทั้งกระบวนการผลิต ตลอดจนศึกษาถึงความพึงพอใจของคนดู และประโยชน์ของสื่อและเนื้อหาที่มีต่อคนดูควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานบันเทิงตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

4. ข้อเสนอแนะประเด็นเกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์ผลงาน (การวิจัยเชิงสร้างสรรค์และปฏิบัติการ)

ในอนาคตเมื่อมีงานสร้างสรรค์หรือการวิจัยเชิงการปฏิบัติมีมากขึ้น ทำให้พรมแดนแห่งกรอบแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ขยายตามไปด้วย เริ่มมีการประยุกต์ ดัดแปลงกระบวนการสร้างสรรค์ในแบบต่าง ๆ โดยไม่ยึดติดอยู่กับวิธีการแบบขนบที่ตายตัว ดังนั้นในงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์จึงไม่ได้มุ่งเน้นหาอธิบายวิธีทำที่ตายตัว ไม่นิยมสรุปภาพรวมของแนวทางการทำ อาทิ กระบวนการผลิตภาพยนตร์สั้น ภาพยนตร์ไวรัล ภาพยนตร์ตัวอย่าง มิวสิกวิดีโอ การเขียนบทละคร แนวทางการดัดแปลง แนวทางการแปลแปลง แนวทางการแปล วิธีการกำกับภาพ วิธีการกำกับภาพยนตร์ กระบวนการสร้างแอนิเมชันหรือการ์ตูน 2 หรือ 3 มิติ วิธีการแต่งเพลง วิธีการแตงนวนิยาย เรื่องสั้น วิธีการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ เป็นต้น เมื่อกระบวนการทัศน์ในการสร้างสรรค์งานหรือการวิจัยเชิงการปฏิบัติเปิดกว้างมากขึ้น ย่อมทำให้เกิดการสร้างสร้างสรรค์ผลงานที่กล้าที่จะก้าวข้ามขีดจำกัดต่าง ๆ ของสื่อขนบแบบเดิม อาทิ วรรณกรรมซีไรท์มาทำเป็นละครเด็ก การทำจิวร่วมสมัยใช้เรื่องพระสุธน มโนห์รา การเทียบเคียงอุปกรณ์เยอรมันกับนางสีดา การทำแอนิเมชันกับซีไรท์ของเวียดนาม การสร้างและตีความวรรณกรรมใหม่โดยใช้ภาพถ่าย (Photo Novel)

การออกแบบสื่อสารการแสดงอื่น ๆ ที่ไม่ใช่รูปแบบของละครเวที ละครโทรทัศน์หรือภาพยนตร์ก็เป็น การสร้างสรรค์ที่น่าสนใจ เช่น การแสดงกวีตีความ ที่ได้นำบทกวี บทร้อยแก้ว คำคม บทเพลง บทละคร เรื่องสั้น ชาว ฯลฯ หรือข้อเขียนอื่น ๆ มาออกแบบวางเป็นบทการแสดง ที่ผสมผสานการอ่าน การพูด การร้อง การแสดง และเทคนิคการใช้ร่างกาย การเต้น และอวัจนภาษาอื่น ๆ เพื่อสื่อความหมายไปยังผู้รับสาร ซึ่งอาจไม่ใช้การแสดงเชิงละครเต็มรูปแบบแต่ก็สามารถที่จะออกแบบได้อย่างอิสระ และ

สามารถส่งผลเชิงอารมณ์และเชิงปัญญาให้เกิดขึ้นกับผู้ดูเช่นกัน และนอกจากนี้ยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่สามารถทำได้ในการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เช่น ศิลปะการแสดงที่ผสมผสานระหว่างการดูละครเฉยๆ กับการที่คนดูต้องเดินไปมีประสบการณ์ดูไปกับมัน หรือใช้สถานที่เป็นตัวตั้ง (Site Specific) การใช้สิ่งของเป็นตัวดำเนินเรื่องหลัก (Object Theatre) ซึ่งตัวอย่างดังกล่าวก็เป็นการพัฒนาตัวศิลปะเอง

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ แนวทางการแสดงละครเพื่อสังคมหรือนำศิลปะไปพัฒนาผู้คน ที่มีการนำเอารอบแนวคิดต่าง ๆ มาสร้างสรรค์ละครให้เป็นแบบการสร้างสรรค์ใหม่ โดยที่ยังคงเค้าโครงของรูปแบบการแสดงแบบประเพณี สอดแทรกไปกับเนื้อหาที่มีการนำประเด็นสังคมมาใช้เป็นเรื่อง เช่น ละครแบบคณะมะขามป้อม ที่สอดแทรกเนื้อหาละครที่เนื้อเรื่องเกี่ยวกับสตรีนิยมผ่านการที่ใช้ละครเวทีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและสังคมเสมือนเป็นช็อกโกแลตที่เคลือบวิตามิน เพราะละครสามารถที่จะดึงให้คนเข้ามาสนใจประเด็นทางสังคมที่เป็นเรื่องหนักได้ เมื่อคนได้เข้ามาสัมผัสกับประเด็นนั้นแล้วก็ได้เห็นถึง

ประเด็นทางสังคมที่ถูกนำเสนออย่างแหลมคม สิ่งนั้นซึ่งอาจเรียกได้ว่าการละครประยุกต์ (Applied Drama) และละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังมีกระบวนการละครที่เรียกว่าละครเพื่อผู้ถูกกดขี่ เป็นการนำเอากระบวนการทางด้านละครมาเป็นแบบฝึกหัดทางการแสดงที่ใช้ในห้องเรียน ปฏิบัติการแสดงเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาของคนหรือชุมชน และในกรณีดังกล่าว ผู้ทำวิทยานิพนธ์สามารถจะแยกศึกษากระบวนการได้ ทั้งกระบวนการสร้างสรรค์บท การแก้ไขบทละครในฐานะที่เป็น dramaturge เพื่อการหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย จากกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตกับผู้ชมในการสร้างสื่อการแสดงหรือละคร ในระยะหลังเริ่มมองเห็นแนวโน้มของการสร้างสรรค์การแสดงเพื่อเผยแพร่ศาสนาก็มีปริมาณมากขึ้น อาทิ การทำมิวสิกวิดีโอ หรือการแสดงแบบ Physical Theatre เพื่อสื่อสารหลักวิถีคิดต่าง ๆ ออกมาแทนวิธีการเทศน์หรือแสดงธรรม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). *สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุสุมา รักขมณี. (2534). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*, (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2559). *สุนทรียศาสตร์: หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปวิจารณ์*, (พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กำจร หลุยยะพงศ์ และ สมสุข หินวิมาน. (2551). *ภาพยนตร์ไทยในรอบสามทศวรรษ (พ.ศ. 2520-2547): กรณีศึกษาตระกูลหนังผีหนังผี และหนังยุคหลังสมัยใหม่*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ไกรลาศ จิตรกุล. (มปป.). "Practice as Research in Performing Arts: การสร้างสรรค์งานศิลปะการแสดงที่มีฐานการหาข้อมูลจากวิจัย (งานวิจัยสร้างสรรค์)". *บทความประกอบการประชุมวิชาการเรื่องการวิจัยนาฏกรรมแนวสร้างสรรค์*.
- จิรวดี วิลลรอย และอัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. (2559). การปรับเปลี่ยนความหมายผีในละครโทรทัศน์ไทย. *วารสารนิเทศศาสตร์*. 34(2), 47-70.
- ชวลีสา มากแผ่นทอง. (2559). *การวิจัยการสื่อสาร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2552). *ศาสตร์และศิลป์ แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ.

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2555). *สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์ = Semiology, structuralism, post-structuralism and the study of political science*, (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: วิชาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2556). *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง*, (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: วิชาษา.
- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และคณะ (2543). *นิเทศศาสตร์กับเรื่องเล่าและการเล่าเรื่อง: วิเคราะห์การศึกษาด้านจิตคิด-จิตทัศน์ในสื่อร่วมสมัย*. โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2547). “สุนทรียนิเทศศาสตร์: เอกภาคในทวิภาคแห่งองค์ความรู้การสื่อสาร”. ใน ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2547). *สุนทรียนิเทศศาสตร์: การศึกษาสื่อสารการแสดงและสื่อจิตคิด* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2557). *เมื่อฉันไม่มีฉัน ฉันจึงเป็นศิลปะ*. กรุงเทพมหานคร: สมมติ.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)*. กรุงเทพมหานคร : วิชาษา.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2558). *การปฏิวัติศาสตร์ของโซซัวร์: เส้นทางสู่โพสโตโมเดิร์นนิสม์*, (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : วิชาษา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *โขน, การาบาว, น้ำเน่าและหนังไทย: ว่าด้วยเพลง, ภาษา และนามานมทรสพ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปิยวดี มากพา (2555). “การสังเคราะห์งานวิจัยทางนาฏศิลป์ไทย.” *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. 14(1), 112-117.
- ปิยวดี มากพา (2557). *รายงานการวิจัย นาฏศิลป์ไทย: การสังเคราะห์องค์ความรู้จากวิทยานิพนธ์ด้านนาฏศิลป์ไทย*. นาฏศิลป์ไทย มหาวิทยาลัยรัตนทรวิโรฒ.
- ประภัสสร จันทร์สถิตย์พร. (2560). *การวิจัยเอกสารในฐานะเครื่องมือการศึกษาเชิงวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 1 กันยายน 2560 แหล่งที่มา <https://scn.ncath.org/articles/documentary-research-in-sppa-studies/>
- ประเสริฐ ศิลรัตน์. (2542). *สุนทรียะทางทัศนศิลป์*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ปรีดา อัครจันทโชติ (2557). *การข้ามพ้นวัฒนธรรมของสื่อการแสดงงิ้วในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มิตรารภรณ์ อยู่สถาพร. (2541). “การซึมซับและดัดแปลงสื่อวัฒนธรรมต่างชาติให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม: กรณีศึกษาประเทศฮ่องกง”. ใน กาญจนา แก้วเทพ, บรรณาธิการ. (2541). *โลกของสื่อ*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2554). *วิธีการวิจัยเชิงผสมผสานทางการศึกษา: Mixed Method in Education Research*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 20 มิถุนายน 2560 แหล่งที่มา <http://www.rattanabb.com/html/r5.pdf>
- วรรณดี สุทธิรักษาร. (2556). *การวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยในกระบวนการที่ค้นทางเลือก*. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- วรรณพิมล อังศิริสรรพ, แพล. (2547) *บาร์ตส์, โรลิ่งส์: มายาคติ แปลจาก Mythologies*, (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: คบไฟ.
- สุกัญญา สมไพบูลย์. (2551). *การสังเคราะห์องค์ความรู้สื่อการแสดงประเภทสื่อพื้นบ้าน: รายงานผลการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สมไพบูลย์ (2560). *การข้ามพ้น ‘ตะวันออก’ พบ ‘ตะวันตก’ ในการแสดง: แนวนิยามเบื้องต้นแห่งกรอบแนวคิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมในสื่อการแสดง*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 15 ธันวาคม 2560 แหล่งที่มา <https://scn.ncath.org/articles/documentary-research-in-sppa-studies/>
- สุจิตรา จงสถิตวัฒนา. (2550). “กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย: อาหารกับอารมณสะเทือนใจ”. ใน *รวมบทความวิจัย ยำใหญ่ใส่สารพัด*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสฐียรโกเศศ. (2546). *การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์*, (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

- อมารสิ อัมพันศิริรัตน์. (2557). มโนทัศน์ของการวิจัยเชิงคุณภาพ. *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*. 1(2). 68-80.
- อรรธรณ ปิลันธน์โอวาท. (2546). *กรอบวาทกรรมวิเคราะห์กับกรณีศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2553). *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม: การทะลุกรอบและกักขังของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม*, (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *คิดอย่างมีเซล ฟุโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ : จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา*, (พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับแก้ไขปรับปรุง). เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุทุมพร จามรมาน. (2531). *การสังเคราะห์งานวิจัย : เชิงปริมาณเน้นวิธีวิเคราะห์เมตต้า*. กรุงเทพฯ: ฟีนีฟลิปซิ่ง.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, และ ศุจีรา สุธีรานนท์. (2543). *จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาลือมวลชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, บรรณาธิการ. (2545). *สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรม และสังคม*, (พิมพ์ครั้งที่ 3). โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์. (2558). การเล่าเรื่องทางนิเทศศาสตร์: ศึกษาจากงานวิจัย. *วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*. 2(1). 31-58.
- เอกนรงค์ วรสีหะ. (2553). *ระเบียบวิธีวิจัยทางการสื่อสาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- เอกสารประกอบการเสวนา* (มปป.) “การสังสรรค์วิชาการ ละคร ชุมชน สังคม: เอกพัฒนาแห่งการสื่อสาร” มกราคม 2546. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Ah-Jeong, Kim. (1995). *The Modern Uses of Tradition in Contemporary Korean Theatre: A Critical Analysis from an Intercultural Perspective*. PhD Thesis, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Candy, L. (2006). *Practice Based Research: A Guide*. Retrieved 12 February 2014 from <http://www.creativityandcognition.com/resources/PBR%20Guide-1.1-2006.pdf>
- Chari V.K. (1993). *Sanskrit Criticism*. Delhi: Motilal Banarsidass Publisher.
- Frey, L.R., et al. (1991). *Investigating Communication: An Introduction to Research Methods*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- King, K.E. (1994). “Method and Methodology in Feminist Research: What is the Difference?”. *Journal of Advance Nursing*. 20, 19-22.
- Lo, J. and Gilbert, H. (2002). “Toward a Topography of Cross-Cultural Theatre Praxis.” *The Drama Review*. Vol. 46, No. 3, pp. 31-53.
- Pavis, P. (1996). *The Intercultural Performance Reader*. London: Routledge.
- Sauro, J. (2015). *4 Types of Observational Research*. Retrieved 16 October 2016 from <http://www.measuringu.com/blog/observation-role.php>

วิทยานิพนธ์

- รายชื่อวิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 333 เล่ม สืบค้นได้จากรายงานการวิจัยการสังเคราะห์องค์ความรู้ สื่อบันเทิงคดีในวิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524 – 2558.